

marineblad

nummer 3, mei 2009, jaargang 119

Uitgave van de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren

- Maritieme Visie 2030
- Stand van zaken project Verkenningen
- Piraterij ten tijde van Witte de With

- 3 **COLUMN**
Voorzitter KVMO
- 4 **VERKENNINGEN**
Maritieme Visie 2030
- 10 **REACTIES / CARTOON**
- 11 **MEDEZEGGENSCHAP**
Medezeggenschap vergeleken
- 16 **IN BEELD**
L. de Jager
- 18 **VERKENNINGEN**
Stand van Zaken project Verkenningen
- 23 **COLUMN**
K. Colijn
- 24 **INTERVIEW**
met Christopher Parry
- 28 **BOEKEN**
- 31 **REÜNIES**
- 32 **TERUGBLIKKEN MET**
M. Langbroek
- 34 **HISTORIE**
Duinkerker kapers
- 38 **KVMO-ZAKEN**

Veerkracht is de kern
van de Maritieme
Visie 2030

4

Medezeggenschap bij
Defensie goed vergelijkbaar
met burgerorganisaties

11

Over Verkenningen
naar het niveau van de
defensiebestedingen op
de langere termijn

18

Nederland moet weer
naar de zee kijken

24

Piraterij in het leven van
vice-admiraal Witte
Cornelisz. de With

34

KVMO

ISSN: 0025-3340

RedactieMw. drs. M.L.G. Lijmbach, hoofdredacteur
KLTZ P.J. van Maurik**Artikelencommissie**LTZA 1 mr. A.J.A.M. Maas, LTZT 1 F.G. Marx
M.Sc., LTZE 2 OC ir. W.L. van Norden,
KTZE ir. V.C. Rademakers, KTZ b.d. L.J.M. Smit,
LNTKOLMARNs drs. A.J.E. Wagemaker MA**Medewerkers:**Mw. drs. Z. Borgeld, LNTKOLMARNs H.J.
Bosch, LTZ 1 ing. M.E.M. de Natris,
prof.dr. J. Colijn, H. Boomstra (cartoon),
AVDD (foto's, tenzij anders vermeld)**Adres redactie**Wassenaarseweg 2-B
2596 CH Den Haag
Tel. 070-383 95 04
marineblad@kvmo.nl
www.kvmo.nl**Vormgeving**Frank de Wit
Tel. 038-455 17 54**Drukwerk**PlantijnCasparie Zwolle
Postbus 1025
8000 BA Zwolle**Advertenties**

070-383 95 04

AbonnementsprijsVoor leden van de KVMO is het Marineblad
gratis
Niet-leden betalen € 49,50 (NL) of € 69,50
(buitenland)**Copyright Marineblad**Overname van artikelen is enkel toegestaan na
schriftelijke toestemming van de redactie en
onder uitdrukkelijke vermelding van de bron.
Artikelen in het Marineblad vertolken niet
noodzakelijk de visie van het hoofdbestuur van
de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren
of van de redactie. De inhoud van artikelen
blijft geheel voor verantwoording van de
auteur(s). De wijze van aanleveren van artikelen
is in te zien op www.kvmo.nl/marineblad.**Adreswijziging**Zo tijdig mogelijk schriftelijk doorgeven aan:
Secretariaat KVMO
Antwoordnummer 93244
2509 WB Den Haag
(geen postzegel nodig)
of secretariaat@kvmo.nl**Foto Cover:**Stand van zaken project Verkenningen,
zie pagina 18. (AVDD)

Er is altijd een toekomst

Dit nummer gaat over de toekomst. U vindt verschillende artikelen die blikken vooruitwerpen op de toekomst van de marine in het bijzonder en Defensie in het algemeen.

Wat de toekomst van de marine uiteindelijk zal worden is nooit met zekerheid te zeggen. Maar de belangrijkste boodschap is mijns inziens ook niet *welke* toekomst de marine heeft, maar vooral *dat* de marine een toekomst heeft. Het is goed om te zien dat daar nu hardop over nagedacht wordt. Als onze politieke leiding

keuzes wil kunnen maken moet er wel nagedacht zijn over welke keuzes dat dan kunnen zijn en wat de gevolgen van die keuzes kunnen zijn.

Ik zou u willen vragen daarover mee te denken. Dat vereist een lange adem maar we zijn dit, vind ik, als marineofficieren aan onze stand verplicht.

Toen ik drie jaar geleden aan mijn voorzitterschap begon meende ik te moeten verkennen, versterken, verdiepen en vertellen. Of dat allemaal gelukt is laat ik aan u maar we zijn er mee begonnen. Dat geldt voor de KVMO en ik durf ook te zeggen voor de marine. Ik geloof dat we een goede koers hebben gevonden.

Mijn toekomst vereist een andere koers, zoals ik u eerder dit jaar heb laten weten. Ik heb weer koers gezet naar de wateren binnen de marine. Mijn reis daarbuiten als voorzitter was een bijzondere en leerzame. Die ervaringen kan ik meenemen en koesteren.

Ik dank u voor de steun en vriendelijke woorden die ik zowel de afgelopen drie jaar als laatste maanden mocht ontvangen. Het hoofdbestuur heeft medio april besloten KTLZA Rob Hunnago voor te dragen als mijn opvolger. Ik wens hem net zoveel plezier en net zoveel steun toe. Op 14 mei, tijdens de Algemene Vergadering van de KVMO, zal hij, indien u dat wenst, het voorzitterschap overnemen. Ik zal hem verder als lid zeker steunen.

Het ga u allen goed.

Maritieme Visie 2030

Recentelijk is de Maritieme Visie 2030 aan de Commandant der Strijdkrachten aangeboden. De MV 2030 vormt de marinebijdrage aan het interdepartementale project Verkenningen en is eind maart met de projectdirectie besproken. Het is de hoogste tijd om de MV 2030 aan een belangrijke doelgroep, de lezers van het Marineblad, voor te leggen.

Als maritiem adviseur van de Commandant der Strijdkrachten onderstreept de Commandant Zeestrijdkrachten (C-ZSK) met de MV 2030 het belang van de zee en van **maritieme veiligheid** voor Nederland en voor het Nederlandse buitenlands- en veiligheidsbeleid. De boodschap van de Maritieme Visie is helder. Het strategische belang van de zee voor veiligheid, welvaart en welzijn neemt toe. De zee en de aangrenzende kuststrook wordt steeds intensiever bevaren, bebouwd en bewoond en op allerlei manieren boven en onder water benut. Wereldwijde maritieme veiligheid is van cruciaal belang om deze ontwikkelingen in goede banen te leiden. Zonder maritieme veiligheid geen veilig zeetransport, geen solide maritieme buitengrenzen en geen mogelijkheid om vanuit zee situaties op het land te beïnvloeden, een hoofdkeuze uit de vier jaar geleden door het Parlement geaccordeerde Marinestudie. Als logisch vervolg op de Marinestudie en binnen de kaders van de Beleidsbrief Wereldwijd Dienstbaar beoogt de MV 2030 voorbij 2015 te kijken.

Fundament: de Marinestudie 2005

Op basis van de Marinestudie zijn vanaf 2006 eenheden van de sterkte afgevoerd en worden vanaf 2012 nieuwe capaciteiten geïntroduceerd. De Marinestudie omvat naast de verkoop van M-fregatten verbeteringen zoals het versterken van mariniersbataljons en de bouw van nieuwe gespecialiseerde Patrouilleschepen en een *Joint Support Ship*. De Marinestudie ligt op koers. Met de realisatie van de Marinestudie zal Defensie in 2015 beschikken over een geïntegreerde, flexibele capaciteit van vloot- en marinierseenheden, inclusief een schaalbare commandovoering op taakgroepniveau (*Netherlands Maritime Force*, NLMARFOR). Een capaciteit die Nederland in staat stelt in veelsoortige scenario's een proportionele bijdrage aan maritieme veiligheid te leveren.

Hoe ziet de maritieme omgeving er in 2030 uit?

Meer landen dan voorheen ontplooiën moderne marines op de wereldzeeën. Deze expansie vindt plaats terwijl Westerse marines krimpen. Landen als China, Rusland en India zullen hun militaire en economische invloed aanwenden om politieke manoeuvreerruimte te creëren, en in geval van belangenconflicten en disputen hun zienswijze met schepen op zee te bekrachtigen (maritieme variant van *boots on the ground*). Zij zullen belangen in bij-

voorbeeld aanvoerroutes en *offshore*-activiteiten zeker willen stellen. Een waarschijnlijk (hoofd)toneel voor die confrontatie is de Indische Oceaan, de economische slagader voor zowel India als China en een gebied waar veel transport van en naar Europa plaatsvindt. Maritieme aanwezigheid en het desgewenst kunnen controleren of ontzeggen van delen van de zee zullen ook in de toekomst belangrijke politieke instrumenten zijn.

De veranderende maritieme omgeving

- Het geopolitieke landschap verandert, met meer spelers die met moderne marines hun belangen zeker stellen
- Klimaatverandering biedt ecologische uitdagingen, maar ook economische kansen
- De vraag naar energie neemt toe, wat leidt tot schaarstemanagement
- De kustomgeving wordt steeds dichter bevolkt en dus kwetsbaarder voor conflicten en rampen
- De zee wordt een gecontroleerde omgeving, waar illegale en ongewenste activiteiten effectief worden bestreden
- Nederland is als maritieme handelsnatie in toenemende mate afhankelijk van maritieme veiligheid – zowel in eigen wateren als wereldwijd
- De internationale gemeenschap zal eisen dat Nederland als maritieme handelsnatie en economische grootmacht een proportionele bijdrage aan maritieme veiligheid levert
- Schepen, eenheden en maritieme infrastructuur worden steeds kwetsbaarder voor moedwillige schade, toegebracht door onvoorspelbare tegenstanders

De mensheid draagt een grote verantwoordelijkheid voor het maritieme ecosysteem. Vernietiging, vervuiling en overbevissing kunnen alleen met intensieve controle op zee worden tegengegaan. Klimaatverandering kan kansen bieden maar ook extreme weersituaties tot gevolg hebben, die grote groepen kwetsbare mensen direct raken. Stijging van de zeespiegel kan desastreuze gevolgen hebben voor miljoenen bewoners van kwetsbare rivierdelta's en laaggelegen kustgebieden. Hulpverlening kan dan

vanaf zee goed worden georganiseerd. De terugtrekkende poolkap in de Noordelijke IJszee zal nieuwe vaarroutes openleggen, maar ook afbakeningskwesties oproepen. De

vaarroute van Europa naar het Verre Oosten wordt met vele duizenden zeemijlen bekort. Circa 40% van de tot nu toe ontdekte, nog niet ontgonnen olievoorraden ligt onder de huidige poolkap. Nu al planten landen hun vlag om hun positie te markeren.

De toenemende vraag naar energie en grondstoffen leidt tot een race om de winningsgebieden van fossiele brandstoffen en delfstoffen. Bepaalde landen kunnen ertoe overgaan het gebruik van grote delen van de zee aan de concurrentie te onttrekken. Vooral in een instabiele energiemarkt is elke verstoring van de aanvoer voelbaar. Daarom wordt in de toekomst de **beveiliging van maritieme infrastructuur** (windparken, olie-installaties, pijpleidingen en tankervloten) belangrijker. Geloofwaardige maritieme capaciteiten zijn daarvoor instrumenteel.

In 2025 zal circa 60% van de wereldbevolking in steden wonen, waarvan het merendeel in kustgebieden in arme landen ligt. Dat maakt deze geïurbaniseerde kustomgeving kwetsbaar voor tekorten en rampen als overstromingen en besmettelijke ziekten. Concentratie van mensen betekent daarnaast een toenemende kans op **conflicten in de kuststrook**. Urbanisatie van de kuststrook leidt tot een groter beroep op maritieme middelen om op en vanuit zee te ordenen, op te treden en hulp te verlenen. Het vrije gebruik van de zee staat onder druk. Steeds meer staten pogen hun soevereiniteit over kustwateren te versterken. Zij proberen tegelijkertijd grotere zeegebieden onder hun soevereiniteit te laten vallen. Vlagvertoon en maritieme presentie zal noodzakelijk zijn om het belang dat Nederland aan de “vrije zee” hecht te onderstrepen. Druk bevaren en intensief benutte zeegebieden zullen om veiligheidsredenen meer en meer onder controle van verkeersbegeleiding of kustwachtorganisaties komen. De Europese buitengrenzen zijn aan de zeezijde nog altijd niet “waterdicht”. Europese kustwachten zullen hun samenwerking intensiveren om dit lek te dichtten. Op termijn moeten alle schepen op zee continu kunnen worden gevolgd en in risicogebieden worden beschermd. Voor marineschepen zal bij de opbouw van wereldwijde *maritime situational awareness* een grote rol zijn weggelegd. Met deze informatie kan het wederrechtelijke gebruik van de zee aan criminelen, terroristen en piraten effectief worden aangepakt en wordt de **maritieme veiligheid** vergroot.

Nederland is en blijft een maritieme handelsnatie. Ongeveer 300 miljard euro aan invoer en 350 miljard euro aan uitvoer vindt jaarlijks over zee zijn weg naar en van Nederland. De **logistieke continuïteit** van de Nederlandse zeehavens, Rotterdam in het bijzonder, is cruciaal voor de economie van Nederland en het achterland. Nederland wil in het licht van de slinkende gasvoorraden in Groningen distributieland worden voor *liquid natural gas*. De Arabische Zee, de Golf van Aden en de Golf van Guinee (West-Afrika) zijn voor Nederland en Europa belangrijke regio's als het gaat om olie en gas. Olie- en gasprijzen zijn zoals hierboven reeds gesteld, kwetsbaar voor onderbrekingen in de aanvoer. Maritieme samenwerking van Europese landen met (West-) Afrikaanse kuststaten is noodzakelijk om stabiliteit in deze regio's te garanderen. Oppervlakteschepen met marinierseenheden kunnen deze vorm van samenwerking vanuit zee uitstekend faciliteren. Lopende initiatieven zoals het *Africa Partnership Station* verdienen verdere uitbouw. **Maritieme security sector reform** van landen in de opbouw- of stabilisatiefase is – in een geïntegreerde aanpak met economische en ontwikkelingsamenwerking – een kansrijke optie om de veiligheid te vergroten.

Afrikaanse kuststaten is noodzakelijk om stabiliteit in deze regio's te garanderen. Oppervlakteschepen met marinierseenheden kunnen deze vorm van samenwerking vanuit zee uitstekend faciliteren. Lopende initiatieven zoals het *Africa Partnership Station* verdienen verdere uitbouw. **Maritieme security sector reform** van landen in de opbouw- of stabilisatiefase is – in een geïntegreerde aanpak met economische en ontwikkelingsamenwerking – een kansrijke optie om de veiligheid te vergroten.

In de toekomst neemt *op zee* de dreiging tegen **maritieme eenheden, infrastructuur en koopvaardij**schepen toe. Falende staten, risicostatens of irreguliere tegenstanders kunnen met een asymmetrische capaciteit (economische) schade aan Westerse landen toebrengen. Piraterij is daarvan een voorbeeld. In de druk bevaren kustomgeving is de tegenstander vaak onherkenbaar – net als op het land.

Opkomende maritieme mogelijkheden beschikken over moderne onderzeeboten, zowel dieselelektrisch als nucleair voortgestuwd, en fregatten. Zeer geavanceerde ballistische en anti-schipraketten maken deel uit van hun bewapening. De bouw van vliegdekschepen is aanstaande. Deze en andere ontwikkelingen, zoals de introductie van een nieuwe generatie torpedo's plaatsen Westerse marines voor kwalitatieve en kwantitatieve uitdagingen. Het gaat daarbij zowel om het optreden op als vanuit zee. Ook voor de gelande marinierseenheden zijn er zorgen. Potentiële irreguliere tegenstanders nemen eerder hun toevlucht tot asymmetrische methoden en middelen, die op de illegale markt overigens vrij worden verhandeld. Daarnaast nemen de vuurkracht van deze tegenstanders en het gebruik van geweld toe. Het meest zorgwekkende risico blijft de proliferatie van massavernietigingswapens.

Wat verandert er in de bedrijfsvoering?

Naast ontwikkelingen in de maritieme omgeving zijn algemene maatschappelijke ontwikkelingen belangrijk voor de bedrijfsvoering van de marine van de toekomst.

Bedrijfsvoering in 2030

- **Partnerships** zijn de toekomst, zowel militair als civiel, binnen en buiten Defensie
- Flexibele eenheden en staven leveren maatwerk, zelfstandig of als deel van een coalitie
- Opleidingen zijn marktconform, training is missiegericht
- Onderhoud gebeurt op afstand, maar in eigen beheer
- Defensie ontwikkelt samen met de industrie duurzame en betaalbare marineschepen
- Mensen zijn geen *human resources*, maar *human capital*!

De belangrijkste trends hebben te maken met **betaalbaarheid** en **duurzaamheid**. De betaalbaarheid van veiligheid zal in de toekomst alleen maar belangrijker worden. De geïntegreerde benadering van veiligheid staat daarbij voorop. Door samen te werken met collega's van de andere krijgsmachtdelen, andere departementen en door non-gouvernementele organisaties te betrekken bij conflict- ➔

preventie ontstaan *partnerships* en operationele synergie. De uitzendbare staf 'NLMARFOR' is een modulaire instrument waarmee meerwaarde wordt bereikt. NLMARFOR kan op taakgroepniveau (het maritieme equivalent van een brigade) leiding geven, maar kan ook in een internationale, *interservice* en *interagency* omgeving of als deel van een groter commandovoeringselement zoals een *joint forces maritime component command* een belangrijke rol spelen. Door NLMARFOR is de Koninklijke marine meer dan louter een leverancier van afzonderlijke eenheden.

Partnerships beginnen bij het opleiden van mensen. Door binnen het (Belgisch-Nederlands) maritieme cluster opleidingen gezamenlijk in te richten ontstaan mogelijkheden voor horizontale arbeidsmobiliteit. Een andere stap in dit veld is een recente samenwerkingsovereenkomst met het regionale opleidingscentrum Noord-Holland die moet leiden tot een *maritieme academie* in Den Helder. Na de basisopleiding en -training zal de voorbereiding van eenheden vooral missiegericht zijn. Aankomende concepten zoals modulaire bemanningen en flexibel inzetbare marinierstaakgroepen zullen bijzondere uitdagingen stellen aan genetwerkte simulatieomgevingen en realistische oefenterreinen en trainers.

Zonder gemotiveerde mensen geen maritieme veiligheid! Mensen vormen ook in de toekomst het belangrijkste kapitaal van de Koninklijke marine. Goed werkgeverschap, individuele benadering, op maat gesneden loop-

veerkracht is de kern van de Maritieme Visie

baanontwikkeling en levensfasebestendige afspraken zijn slechts enkele voorwaarden voor een gezond werkklimaat. Het inzetten van gekwalificeerde en ervaren mensen uit het bedrijfsleven en non-profit sector levert de Koninklijke marine een inhoudelijke verrijking op. Reservisten vormen een kostbaar reservoir van kennis en expertise, zowel voor (het ondersteunen van) operaties als bijvoorbeeld voor het opleiden en trainen van personeel en eenheden. Ook dat is duurzaamheid.

Duurzaamheid betekent zorg voor het maritieme milieu. Het CZSK zal daar door innovaties in voortstuwing en energievoorziening blijvend aan bijdragen.

Duurzaamheid betreft echter een breder terrein. Ook slim aankopen, doordacht onderhouden en verantwoord inzetten van middelen, valt eronder. Defensie zal in *partnership* met de Nederlandse defensie-industrie en de kennisinstellingen blijven werken aan hoogwaardige schepen tegen relatief lage investeringen en met beheersbare gebruikskosten. Dat is belangrijk omdat het alternatief, kopen van de plank, grote kostenstijgingen met zich mee brengt. De *smart* bedrijfsvoering die daardoor mogelijk is zal ons in staat stellen met kleine bemanningen effectief op te treden. Onderhoud op afstand (met *remote diagnostics*) neemt in belang toe, waarbij onderhoudsbedrijven zoals het

Marinebedrijf een centrale rol spelen in het leveren van toekomstig maatwerk. *Real time* beheersing van de levensduurkosten (onderhoud, personele en opleidingskosten) van materieel is belangrijk om zeker te stellen dat investeringen op de langere termijn duurzaam zijn.

Wat verandert er in de maritieme taken?

De Koninklijke marine vormt de logische schakel tussen wereldwijde maritieme veiligheidsoperaties en het weren van ongewenste activiteiten in het Koninkrijk. De marine

Maritieme taakvelden

- Nationale maritieme taken, zoals explosievenruiming op zee
- Maritieme veiligheidstaken, zoals bestrijden van zeeroof of controle op embargo's
- Humanitaire operaties en noodhulp, zoals na een tsunami of orkaan
- Conflictpreventie op en vanuit zee, zoals onderzeebootoperaties
- Crisisbeheersingsoperaties, zoals EUFOR Tsjaad of ISAF Afghanistan
- Verdediging van het Koninkrijk, zoals in de Nederlandse Antillen en Aruba

is in 2030 de **maritieme veiligheidspartner** van het ministerie van BZK en verzorgt samen met de Koninklijke marechaussee en andere EU-partners de bewaking van de maritieme buitengrenzen van de EU. Door het toenemende gebruik van de wereldzeeën en de kustwateren zullen maritieme veiligheidsoperaties (in het Engels: *maritime security operations*, MSO) verder worden geïntensiveerd. Om effectief te kunnen optreden is een compleet wereldwijd beeld van scheeps- en vliegbewegingen en activiteiten van maritieme objecten van groot belang. Op basis van dit beeld kunnen adequate en goed gepositioneerde interceptiemiddelen effectief worden ingezet.

Veiligheid, welzijn en welvaart gaan hand in hand. Het veiligheidsbegrip zal in de toekomst meer de nadruk leggen op het proactief scheppen van voorwaarden waarin conflicten niet kunnen ontstaan. Daarvoor is het van groot belang potentiële conflicten in een vroeg stadium te herkennen en met een structurele preventieve aanpak het risico van een gewapend treffen of het uitbreken van een crisis te verkleinen. Voorwaartse ontplooiing en

maritieme activiteiten zoals Ideation 2009, zijn voorbeelden van daarop gerichte maritieme bijdragen. Omdat in de toekomst door de urbanisatie van de kuststrook een toenemend aantal brandhaarden in of nabij de kustomgeving zich kunnen voordoen, zijn **amfibische operaties** verwachtbaar. Dat is geen eenvoudig type operatie. Zo moet de logistieke ondersteuning van de lichte amfibische infanterie-eenheden vanuit de basis op zee doorlopend worden verzekerd. Mariniers en vloot zijn van oudsher door het element water met elkaar verbonden. Effectieve geïntegreerde conflictpreventie vanuit zee en in de kustomgeving (3D-benadering) is in 2030 een belangrijke maritieme *enabler* voor veiligheid, welzijn en welvaart. Ter voorbereiding van deze operaties dient – openlijk of heimelijk – voldoende informatie over het operatiegebied te worden vergaard. Inlichtingen-capaciteit boven- en onderwater is daarvoor noodzakelijk. Het veiligstellen van zeeroutes, het beveiligen van maritieme infrastructuur, het handhaven van de wet in de Exclusieve Economische Zone, het samenwerken met en het beïnvloeden van het gedrag van nieuwe opkomende mogendheden en het behartigen van Nederlandse internationale belangen vragen in de toekomst frequenter om **maritieme aanwezigheid**. De zee speelt een toenemende rol bij conflicten over energiezekerheid en aanvoerlijnen van grondstoffen. Daarbij kunnen belangen van staten botsen. Om toekomstige tegenstanders te ontmoedigen en waar nodig te bestrijden is een geloofwaardige *zichtbare* en *onzichtbare* maritieme capaciteit met escalatiedominantie belangrijk. Alleen daarmee kan de tegenstander het gebruik van (delen van) de zee (*sea denial*) worden ontzegd. Ook kan met die capaciteit het gebruik van (delen van) de zee (*sea control*) voor eigen gebruik worden gegarandeerd.

De verdediging van de **Caribische gebiedsdelen** blijft ook na de statutaire veranderingen in het Koninkrijk (een beperkte zelfstandigheid van Aruba, St. Maarten en Curaçao en de gemeentelijke status van Bonaire, St. Eustatius en Saba) een uitdagende verantwoordelijkheid voor Defensie. Gezien het inherent maritieme karakter van de verdediging van en de handhaving rond de eilanden zal de marine daar ook in de toekomst een belangrijke rol blijven spelen. Door de ligging van de eilanden in de zogenaamde *hurricane belt* is regelmatig behoefte aan (humanitaire) hulpverlening bij orkaanpassages. Maritieme eenheden blijven ook op dit gebied in deze regio in de toekomst een belangrijke rol spelen.

Maritieme veerkracht

Om het hoofd te bieden aan de ontwikkelingen in de snel veranderende maritieme omgeving is veerkracht nodig. De benodigde maritieme veerkracht kan richting 2030 alleen worden verkregen door alle opties open te houden en te blijven beschikken over een brede *toolbox*. Voortzettingsvermogen (aantallen, middelen en mensen) blijft daarbij belangrijk. Een veranderende wereld met meerdere nieuwe spelers op het toneel en een onzekere maritieme veiligheids situatie zal na 2015 om een **kwantitatieve** aanpassing van de *toolbox* vragen. Door de snelle ontwikkelingen op maritiem veiligheidsgebied, onder

andere op het gebied van wapentechnologie, door de komst van nieuwe spelers in het maritieme domein en de introductie van nieuwe (milieu)wetgeving zullen tevens **kwalitatieve** bijstellingen van de marine *toolbox* nodig zijn. Door tijdig de benodigde kwantitatieve en kwalitatieve bijstellingen te identificeren en realiseren kan een toekomstbestendige militair-maritieme capaciteit van Nederland haar bijdrage aan de drie hoofdtaken van Defensie blijven verzorgen. Daarover meer in het hoofdstuk over essentiële capaciteiten.

Welke capaciteiten moeten we versterken?

Hoe garanderen we in de toekomst maritieme veerkracht? Hoewel de maritieme taken zelf in essentie niet zullen veranderen, zal de taakuitvoering evolueren en binnen bepaalde taakvelden in duur en intensiteit toenemen. Dat vraagt na 2015 om een doorontwikkeling van capaciteiten die met de Marinestudie aan het *joint* vermogen van Defensie worden toegevoegd.

Essentiële operationele capaciteiten

- EOC1: Tijdige beschikbaarheid
- EOC2: Gevalideerde inlichtingen
- EOC3: Ontplooibaarheid en mobiliteit
- EOC4: Effectieve inzet
- EOC5: Hoogwaardige commandovoering
- EOC6: Adequate logistieke ondersteuning
- EOC7: Veiligheid en bescherming (*force protection*)

Tijdige beschikbaarheid neemt in belang toe, zowel bij het ondersteunen van civiele autoriteiten als bij het voorkomen van crises. Wereldwijde *Maritime Situational Awareness* is de basis van effectief maritiem optreden. In de toekomstige complexe maritieme omgeving wordt deze MSA met alle oppervlakte-eenheden, ondersteund door helikopters en bevoorradingschepen, opgebouwd. Het voorziene aantal boordhelikopters is daarvoor onvoldoende. Een kwantitatieve versterking is noodzakelijk om de fregatten en patrouilleschepen van een organieke helikopter te voorzien. De *situational awareness* valt echter ook af te dekken met *joint* beheerde, vanaf schepen te lanceren *Unmanned Aerial Vehicles*. Oppervlakte-eenheden met geëmbaarkeerde marinierseenheden kunnen wereldwijd voorwaarts worden ontplooid.

Onderzeeboten vormen in het maritieme domein de ➔

Onderzeeboten vormen in het maritieme domein de belangrijkste *sea denial* en *sea control* capaciteit en dragen bij aan strategische inlichtingen. **Helikopters** en **UAVs** zijn randvoorwaardelijk voor voldoende *situational awareness*.

belangrijkste *sea denial* en *sea control* capaciteit. Door hun onzichtbaarheid, onvoorspelbaarheid en enorme (precieze) slagkracht zijn zij bij uitstek geschikt als middel tot beïnvloeden van de tegenstander. Strategische inlichtingen zijn van cruciaal belang voor alle militaire operaties. Dit type inlichtingen wordt in of vanuit het maritieme domein met onderzeeboten (en eventueel ondersteund door maritieme *special forces*) opgebouwd.

Amfibische transportschepen en het *joint support ship* vormen een noodzakelijke aanvulling op civiele oplossingen. Afhankelijk van de behoefte kan aan de vervanger van Hr.Ms. Amsterdam een strategische transportfunctie worden gegeven. Bescherming van zeetransport, zowel boven- als onderwater, zal in belang toenemen. Tactische mobiliteit is de achilleshiel van elke operatie. In amfibische scenario's en bij humanitaire operaties in de kustomgeving neemt de behoefte aan mobiel, snel, veilig en beschermd transport naar het doelgebied toe. Zowel bij gevechtsoperaties vanuit zee als bij noodhulp en extrac-

Strategische mobiliteit wordt verzekerd met oppervlakteschepen en onderzeeboten. **Tactische mobiliteit** is de achilleshiel van elke operatie, vanuit zee en op het land. Er is een groeiende behoefte aan **maritieme transporthelikopters**.

tieoperaties is het belangrijk mensen en voorraden zo snel mogelijk van de zeebasis naar het doelgebied of terug te verplaatsen. Dat kan door de lucht, over water of over land geschieden. Maritieme transporthelikopters en een nieuwe generatie landingsmiddelen moeten elkaar aanvullen om deze tactische mobiliteit te garanderen.

Riverine operaties en (*swarming*) operaties in extreme omstandigheden en alle terreinsoorten zijn het handelsmerk van het Korps Mariniers. Die operaties vereisen adequate **inzetmiddelen**.

De inzet van marinierseenheden zal in de context van geïntegreerde operaties verder ontwikkelen. Vanuit zee zijn via rivierdelta's grote en dichtbevolkte gebieden bereikbaar. *Riverine* operaties en operaties in extreme omstandigheden en terreinsoorten behoren tot het handelsmerk van het Korps Mariniers. *Special operations capable* marinierseenheden opereren in taakgroepen met *special forces* in *joint* en internationaal verband. Die operaties, maar ook *swarming* operaties waarbij kleine eenheden over grote gebieden opereren maar afhankelijk van de dreiging snel geconcentreerd kunnen optreden, vragen om aangepaste doctrines en inzetmiddelen.

Maritieme eenheden zullen tegen de toenemende complexiteit van de *symmetrische* dreiging moeten zijn opgewassen, bijvoorbeeld van onbemande systemen, onderzeeboten, mijnen en geavanceerde wapens. Om snel op veranderende veiligheidssituaties te kunnen inspelen moeten zij over de nodige kwalitatieve veerkracht (zoals escalatiedominantie en incasseringsvermogen) beschikken. Luchtverdediging, onderzeebootbestrijding en *force protection* (met een nieuwe generatie Goalkeeper) zijn daarbij kerncompetenties. Tegen de toenemende *asymmetrische* dreiging past een proportionele aanpak, waarbij het eigen platform op afdoende wijze passief wordt beschermd. Precisiewapens (kanon- en raketsystemen) met een groot bereik vergroten de *battle space* en daarmee eveneens de escalatiedominantie. Maritieme verdediging tegen ballistische raketten (MTBMD) verschaft de

In 2030 maken **onderzeebootbestrijding**, **force protection** en **precisiewapens tegen lucht- en landdoelen** effectieve inzet op en vanuit zee mogelijk.

krijgsmacht een flexibele, snel ontplooibare capaciteit bij het detecteren van de dreiging van massavernietigingswapens. De LC-fregatten kunnen relatief eenvoudig geschikt gemaakt worden om, afhankelijk van de dreigingsontwikkeling, in aanvulling op landgebonden systemen, met interceptiemiddelen buiten de atmosfeer, bescherming te bieden tegen ballistische raketten.

De zeebasis is de maritieme **compound** van de toekomst. Daarvoor zijn voldoende **transporthelikopters** nodig.

De zeebasis is in staat vanuit zee langdurig landoperaties op bataljonstaakgroepniveau te ondersteunen. De effectiviteit van de zeebasis wordt vooral bepaald door het logistieke voortzettingsvermogen, de aanwezige helikopterspots en de beschikbaarheid van moderne landingsvaartuigen en *interservice* transporthelikopters om voldoende vaar- en helikopterbewegingen naar en van de wal mogelijk te maken. Daarin is nog winst te behalen.

De **bescherming van ontplooiende troepen** is speerpunt van Defensie en zal dat de komende jaren blijven. Daarvoor zijn geavanceerde middelen nodig.

Bescherming is een groeimarkt. De bescherming van ontplooiende troepen is speerpunt van Defensie en zal dat de komende jaren blijven. Maritieme eenheden zullen op zee vooral strategische transporten, koopvaardij schepen en kritieke infrastructuur beschermen. Twee LPD's en een JSS hebben tijdens troepentransporten samen meer dan duizend opvarenden aan boord en beschikken niet over adequate zelfbescherming. De effectieve bescherming van deze eenheden in een dreigingsscenario steunt op een gelaagde verdediging. Hiervoor zijn veelzijdig inzetbare oppervlakteschepen met boordhelikopters en onderzeeboten belangrijk. Om de dreiging tegen eenheden aan land aan te vatten, zonder het risico van nevenschade of gevaar voor eigen troepen, bestaat onder andere behoefte aan de ontwikkeling van effectieve gevechtsveldbewaking, *battlefield identification*, *non lethal weapons* en lichaamsbepantsering. Geavanceerde (onbemande) waarnemingsystemen, grotere *crosscountry* mobiliteit en persoonlijke wapensystemen die richtmiddel en *effector* loskoppelen, bieden aanvullende oplossingen. Klein kaliber wapens aan boord van schepen (en waar nodig op voertuigen) zullen bij voorkeur op afstand worden bediend (*remote controlled weapon stations*).

Wat is de koers naar 2030?

Samenwerking biedt meer dan de som der delen. Samenwerking is gebaseerd op vertrouwen en begrip. Het betekent *partnerships* aangaan. Allereerst met de collega's van de andere defensieonderdelen, maar ook met andere departementen. Daarnaast met onderwijsinstellingen, met het bedrijfsleven en met onderzoeksinstituten, maar ook met gemeentes en met buitenlandse vertegenwoordigers. Op die manier ontstaat synergie. Daarin is de marine niet uniek, maar traditioneel wel erg bedreven.

Veerkracht en absorptievermogen geven ons het vermogen om ook in onzekere tijden robuuste maritieme veiligheid te kunnen bieden. Natuurlijk, veerkracht kan worden gevonden in aantallen, maar ook in kwalitatieve zin kan aan het borgen van maritieme veiligheid en de Nederlandse belangen worden gewerkt. Kwantiteit en kwaliteit zijn twee zijden van dezelfde medaille, net als voortzettingsvermogen en escalatiedominantie. Veerkracht is de kern van de Maritieme Visie.

Duurzaamheid is van belang. Onze planeet raakt uitgeput. Fossiele brandstoffen worden gaandeweg onbetaalbaar of onbereikbaar. Defensie heeft een belangrijke voorbeeldfunctie als het gaat om het vinden van innovatieve oplossingen voor duurzame energieopwekking. Onze marine excelleert internationaal in *lean and mean* scheepsontwerpen, maar ook in *lean and mean* opereren vanuit zee, met een minimale (ecologische) *footprint* aan de wal. Dat is de kracht van de marine en daarin gaan we verder. Modulair en met maatwerk.

bescherming is een groeimarkt

Last but not least: Mensen. Mensen zijn niet langer *human resources*, maar *human capital*. Sterker nog, zonder gemotiveerd personeel geen maritieme veiligheid. Ook als werkgever moet Defensie excelleren. Dat betekent flexibel omgaan met werving en behoud, levensfase en individuele wensen. Maar ook een prettige werkomgeving met veel eigen verantwoordelijkheid, met ruimte voor diversiteit en identiteit. Daarin wordt momenteel veel geïnvesteerd en in de toekomst speelt dit een steeds belangrijkere rol.

Zeestrijdkrachten zijn ook in de toekomst essentieel bij het weerstaan van bedreigingen tegen het Koninkrijk der Nederlanden en haar bondgenoten. Daarnaast behartigt de Koninklijke marine wereldwijd de Nederlandse belangen. Moderne, capabele onderzeeboten, multifunctionele oppervlaktecombattanten en patrouilleschepen met organieke boordhelikopters, ondersteund door snelle logistiek, *special operations capable* marinierseenheden, LPD's en onbemande varende en vliegende platvormen vormen in 2030 de kern van een relevante marine.

Samenvattend: De Koninklijke marine is in 2030 een robuuste en veerkrachtige organisatie die duurzaam betaalbaar en bemenst is en direct wereldwijd inzetbaar is voor maritieme veiligheid op en vanuit zee. ➔

KLTZ J. de Jonge is senior beleidsadviseur bij de afdeling Bestuursondersteuning van CZSK.

Reactie op 'Doctrines, de moeite waard?' van dr. M.J. de Weger, Marineblad nr. 1, 2009

Hoewel ik reeds 25 jaar gepensioneerd ben lees ik met veel aandacht de interessante artikelen in het Marineblad. Soms blij en trots, soms wat bedroefd maar slechts zelden heb ik de neiging schriftelijk te reageren. Thans wil ik echter wel reageren op het artikel van dr. M.J. de Weger in het februarinummer.

Eerstens moet ik stellen dat dit geen kritiek is op De Weger, want ook hij verkeert in twijfel over het nut van "doctrines", daar gaat het artikel over. Mijn eerste reactie was die van schrik over het woord "doctrines". Gevoelsmatig geeft het woord al een wat benauwende suggestie en dringt zich bij mij voor een deel de verwantschap op aan dogmatisme. Telkens wanneer hij zich uitdrukt over de twijfels van het nut van doctrines en spreekt over scepticisme, kan ik me daar volledig in vinden. Slechts zeer weinig personen zouden overtuigd zijn van het nut van doctrines. Een goede doctrine zou actueel, adaptief en flexibel moeten zijn. Dat op zichzelf toont m.i. reeds aan dat doctrines geen nut hebben. Doctrines zijn zelden actueel (of slechts van heel korte duur) en zeker niet flexibel. Het gevoel en de overtuiging dat we niets missen als we de doctrines gewoon vergeten hebben bij mij de bovenhand. Het lijkt mij dat de sympathie voor doctrines vooral leeft bij personen die bijvoorbeeld in hun benaderingen van vooral militaire vraagstukken wat snoevend Karl von Clausewitz citeren. Tijdens mijn plaatsing in West-Indië ('62-'65) kwamen mij vaak stukken onder ogen die waren opgesteld door Zuid-Amerikaanse hoge militairen. Opvallend was dat deze wat macho-achtige figuren met veel bravoure vooral zichzelf onder de aandacht brachten

in prachtige boekwerken, voorzien van hun foto in een martiaal groot tenue etc.. Algemene indruk van die stukken was steeds niet met de werkelijkheid overeenkomende bla bla. Ook zij schreven doctrines waar je niets mee kon.

Het lijkt mij veel gezonder acties te baseren op recente ervaringen, ondersteund door kennis uit het verleden, ook al is deze kennis voor een groot deel opgedaan op verschillende militaire academies. Mochten er al doctrines bestaan dan zouden die alleen waardevol kunnen blijken als ze naar het al oude "Dialo" voortdurend opgefrist zouden worden (these - antithese - synthese). In het artikel van M.J. de Weger wordt gesteld dat het onduidelijk is waarom en wanneer er begonnen wordt aan nieuwe versies – dit staat ook zelden in de doctrines zelf. Mijn conclusie is dan ook nogmaals dat doctrines geen nut hebben.

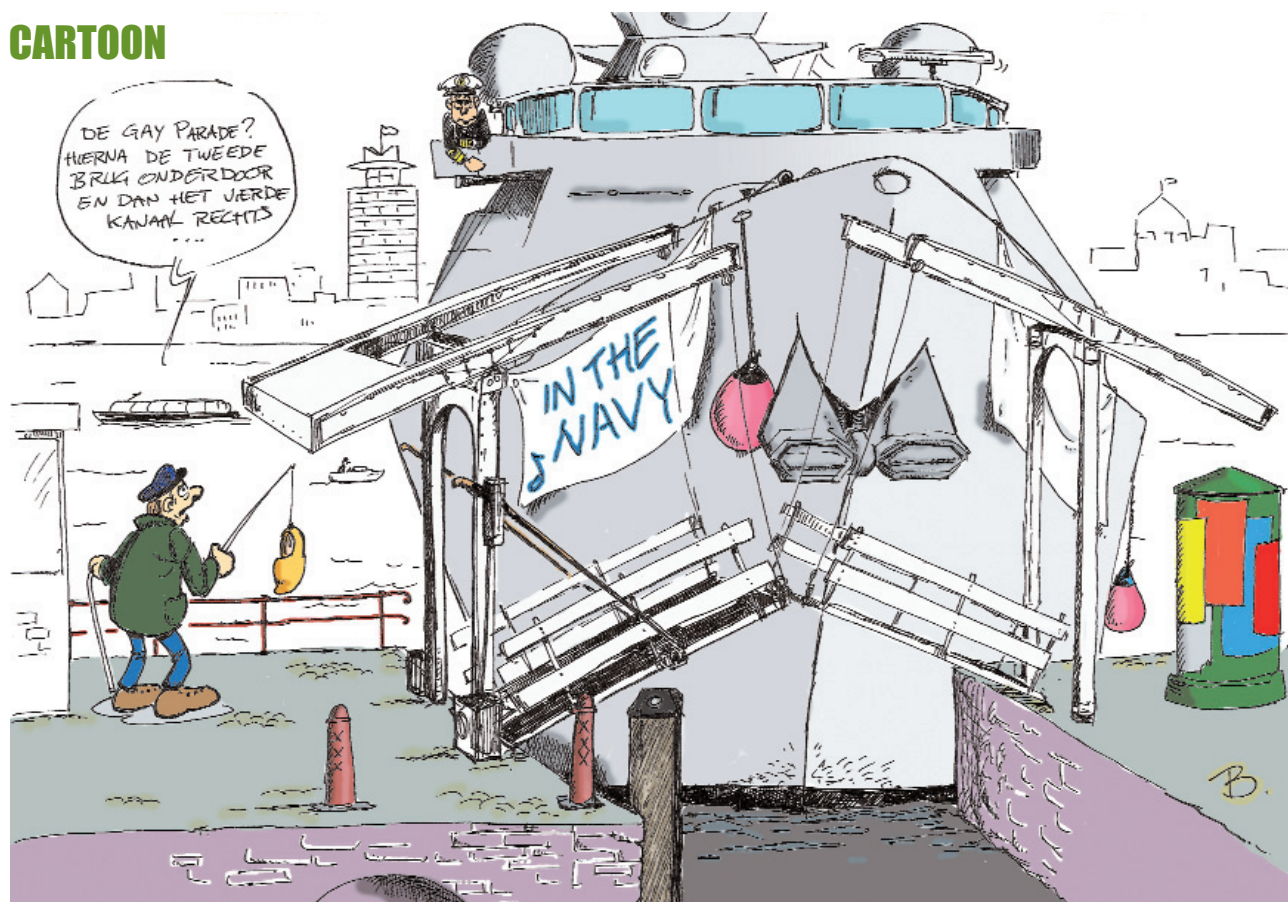
Iedereen die enige tijd weg is uit de marine (en dat geldt natuurlijk ook voor de rest van de krijgsmacht) ziet dat de omstandigheden snel veranderen en dat we ons snel moeten aanpassen. Doctrines belemmeren deze snelle aanpassingen.

De Weger signaleert heel duidelijk het gevaar van het opstellen van doctrines. Zij leggen de zwakheden bloot en kunnen door tegenstanders gebruikt (misbruikt) worden. Een eventueel onderzoek naar het nut van doctrines zal zeer veel tijd en zeer veel mankracht in beslag nemen en is zonde van de tijd, waarin we toch al veel geld en personeel tekort komen.

Tenslotte, ik ben me ervan bewust dat mijn zienswijze geenszins wetenschappelijk onderbouwd is. Het leven en handelen is niet alleen gebaseerd op feitelijkheden maar ook op gevoelsmatige overwegingen. Leaders kunnen in hoge mate handelen naar eigen inzicht en ervaring, en niet volgens starre doctrines. ←

M.W. Jensen, LTZVK 2 OC b.d.

CARTOON

Medezeggenschap vergeleken

Medezeggenschap bij Defensie goed vergelijkbaar met burgerorganisaties

Media kijken met een vergrootglas naar Defensie. Als er wat gebeurt binnen de organisatie staat het op de voorplaat, ook als het over medezeggenschap gaat. Net als met veel onderwerpen geldt: als het goed loopt hoor je niets, als het niet goed loopt, hoor je van alles.

In de media verschenen de afgelopen jaren enkele berichten die bewijs aandroegen dat medezeggenschap bij Defensie niet goed functioneert. Los van de vraag of deze berichten representatief waren schiet de meningsvorming over de oplossing van de problemen in een reflex: we moeten naar de WOR (Wet op de Ondernemingsraden), dan wordt alles beter. Maar: is de WOR wel de oplossing? En sterker nog: is de WOR wel beter? Achterliggend: functioneert de medezeggenschap bij Defensie zo veel slechter dan in organisaties die de WOR gebruiken?

In dit artikel leest u dat de WOR niet zonder meer de oplossing is. Daarna gaan we in op overeenkomsten en verschillen in de medezeggenschap tussen Defensie en "WOR-organisaties".

Regelgeving: geen antwoord op alle problemen

Overleg tussen MC (medezeggenschapscommissie) en HDE (Hoofd Diensteenheid) of commandant is communicatie. Communicatietheorieën onderscheiden drie niveaus van

communicatie: inhoud, procedure en interactie/het gevoel. Voor een succesvol overleg is het belangrijk op alle punten positief te scoren. Zonder al te veel weg te geven: regelgeving scoort niet op alle punten.

Inhoud: de onderwerpen

Uiteindelijk draait het om het voeren van een goed inhoudelijk gesprek, waarbij argumenten de doorslag geven. Dat vereist kennis van zaken van beide partijen, respect voor elkaar en goede afspraken over wanneer wat op de agenda staat en welke rol de MC daarbij heeft. Daarnaast is het belangrijk dat iedereen het erover eens is welke onderwerpen van belang zijn om te bespreken én dat er voldoende kennis aanwezig is om tot een zinnig gesprek te komen.

Procedure: goede afspraken

Het BMD (Besluit Medezeggenschap Defensie) geeft een raamwerk aan afspraken tussen HDE en MC. HDE en MC kunnen, met uitzondering van besluitvorming rondom militaire oefening en uitzending en politieke besluiten, alles de eenheid betreffende op de agenda plaatsen.¹ Als zij dat ook echt zouden doen is MC werk full-time werk. Dus, er moeten keuzes worden gemaakt. Het BMD maakt die keuzes niet, dat moet in onderling overleg tussen HDE en MC gebeuren. De veelgemaakte fout is dat het gesprek daarover pas op gang komt als het besluit is genomen. Goede afspraken maak je vóór die tijd, bijvoorbeeld bij het aantreden van een nieuwe MC of HDE. In de praktijk wordt er bij Defensie steeds meer gesproken over het maken van afspraken over de rol van de MC bij de totstandkoming van bedrijfsplannen (waarin ondermeer in cijfers zijn uitgedrukt de keuzes voor het komende jaar). Een goede zaak!

Interactie en gevoel: de overlegcultuur

Hoe lager we in de communicatieniveaus gaan, hoe ingewikkelder het wordt. Soms is er gebrek aan vertrouwen. Het uitspreken ervan is de enige oplossing om samen vertrouwen op te bouwen. Het uitspreken van wantrouwen gebeurt vaak niet letterlijk. De oplossing wordt vaak onterecht gezocht in het rigide vasthouden aan gemaakte afspraken. Zitten inhoud en procedure nog "in het hoofd", interactie en gevoel zitten "in de buik". Lekker soft, zou je kunnen zeggen. Vervelend genoeg, als het op interactieniveau niet goed zit (bijvoorbeeld, gebrek aan vertrouwen of zelfs gevoelens van rancune naar elkaar), gaat het helemaal verkeerd op inhoud en procedure. Met andere woorden, een overgang van het BMD naar de WOR past alleen de kaders van het overleg aan. Nog steeds zullen HDE en MC samen een goede werkkrelatie moeten opbouwen en samen afspraken moeten maken over welke onderwerpen op welk moment worden besproken en welke rol de MC hierin speelt. Dat zijn vaardigheden die los staan van de regelgeving. Terecht concludeert →

professor Goodijk in zijn onderzoek uit 2005 dat een overgang naar de WOR afleidt van de daadwerkelijke aandachtspunten. Daarin legt hij ook nadruk op de aandacht voor het onderscheid tussen inhoud en procedure aan de ene kant en de overlegcultuur aan de andere kant. Terecht heeft de HDP (Hoofddirecteur Personeel Defensie) in het plan van aanpak van de implementatie van de medezeggenschap binnen Defensie voor het verbeteren van het overleg, het over cultuur, houding en gedrag.

Verschillen met burgerorganisaties

Ten eerste moet gezegd worden: zoveel verschillen als er zijn binnen Defensie en tussen de defensieonderdelen, zo veel – nog meer! – verschillen zijn er tussen burgerorganisaties. Politie, Justitie, Shell, Albert Heijn, IBM en alle andere (grote en kleine) organisaties met minimaal 50 medewerkers in Nederland vallen onder de WOR. Maar om te spreken van een onderscheid tussen Defensie aan de ene kant en alle andere organisaties aan de andere kant is, hoe verleidelijk ook, onbegonnen werk.

Daarom kiezen wij er in dit artikel voor Defensie te vergelijken met andere (zeer) grote organisaties die onder de WOR vallen. Belangrijk: net als bij Defensie is er in die organisaties sprake van getrapte medezeggenschap. Defensie kent grofweg vier niveaus van medezeggenschap:

- MC's (per diensteenheid)
- GMC's (Groep MC's)
- DMC's (Defensieonderdeel MC's, op het niveau van het (plaatsvervangend) hoofd van het defensieonderdeel)
- een CMC² (Centrale MC, op het niveau van de Secretaris-Generaal)

Binnen de WOR kennen we een gelijksoortige opdeling (Ondernemingsraden, Groep OR'en en Centrale OR'en). Bij veel ministeries is sprake van een Departementale OR, de DOR.

De onderwerpen van overlegagenda

In de procedure, zie hieronder, komt aan de orde het één en ander over de inhoud, namelijk, over welke onderwerpen mag je überhaupt wat zeggen als MC en welke rechten horen daarbij. In de praktijk blijkt dat de medezeggenschap bij Defensie zich vooral richt op personele gevolgen. Met het aantreden van DMC's en (mogelijk binnenkort) de CMC (op het hoogste niveau in de defensieorganisatie) mag verwacht worden dat de medezeggenschap ook meer feeling gaat krijgen met strategie, organisatie-inrichting en bedrijfsvoering. Dat zijn we in veel hoge medezeggenschapsorganen van burgerorganisaties in Nederland inmiddels al gewend.

COR'en en DOR'en zijn gewend om vooral te focussen op strategie, organisatie-inrichting en bedrijfsvoering, niet altijd zonder problemen overigens. Alle begin is moeilijk: als je ergens in wilt groeien is er ruimte nodig. In het algemeen kan gesteld worden dat medezeggenschappers meer de behoefte hebben aan de zekerheid van details dan HDE'n, commandanten en bestuurders.³ Dit

zien we zowel bij Defensie als in burgerorganisaties nadrukkelijk terugkomen. Details zijn vaak later in het besluitvormingsproces aan de orde, waardoor MC's en OR'en worden gekenmerkt door reactief gedrag.

Procedure en inhoud hangen nauw met elkaar samen, omdat er een volgorde zit in het type onderwerpen. In de praktijk worden, om te komen tot besluitvorming, de volgende stappen genomen:

1. komen tot een visie op de organisatie;
2. het maken van beleidskeuzes⁴;
3. het maken van jaarplannen en
4. de uitvoering en de personele gevolgen.

Medezeggenschap bij Defensie is, meer nog dan in veel burgerorganisaties, sterk gericht op stap 4. De uitdaging ligt in het mee willen en kunnen praten op het gebied van visie en jaarplannen.

Procedures en afspraken

Zoals reeds gesteld is er bij Defensie sprake van het BMD, met MC's en een commandant of HDE. In alle andere organisaties in Nederland is sprake van de Wet op de Ondernemingsraden (WOR), Ondernemingsraden (OR) en een 'bestuurder'. In essentie zijn deze twee constructies

medezeggenschappers hebben meer behoefte aan de zekerheid van details dan HDE'n, commandanten en bestuurders

aan elkaar gelijk. Namelijk: medewerkers worden verkozen en verkrijgen een aparte status en rechten in het overleg met de werkgever, op basis van een regeling. In de laatste wijziging van het BMD is het BMD naar de WOR toegegroeid. Er is nu, net als in de WOR, sprake van getrapte medezeggenschap en uitgebreidere faciliteiten voor een MC. Ook kan de MC net als de OR, zelf de weg naar een onafhankelijke toets inslaan (geschillenregeling) en kan de MC niet-MC leden toelaten tot het MC werk door middel van werkgroepen. Tenslotte vormen de afspraken met de centrales in beide gevallen als een beperking van het overleg met de medezeggenschap. Maar er zijn ook verschillen in de regelgeving:

1. Het BMD is in tegenstelling tot de WOR wel overzichtelijk en logisch opgebouwd. Alle bevoegdheden van de MC staan netjes achter elkaar, daar waar de bevoegdheden van de OR kriskras door de WOR staan.
2. In het BMD is een uitzonderingsbepaling opgenomen die besluiten genomen door de politiek vrijwaart van overleg. In de praktijk geldt in de WOR hetzelfde. Ondernemingsraden van ministeries, provincies, gemeenten en veel uitvoeringsorganen van de overheid hebben ook geen rechten bij onderwerpen nadat de politiek daar besluiten over neemt. Overigens is de lijn, net als bij het BMD, tussen wat wel en geen politiek pri-

maat is, niet duidelijk. Verschillende rechters in Nederland oordelen daar anders over, de Hoge Raad kiest in uitspraken voor een ruime uitleg van het politieke primaat, terwijl de Ondernemingskamer voor een smallere uitleg kiest.

Het BMD kent daarnaast nog de bepaling dat er geen sprake is van medezeggenschap tijdens voorbereiding en uitvoering van militaire oefeningen en operaties. Het ligt in de lijn der verwachting dat dit altijd zo zal blijven, ook als Defensie ooit onder de WOR zal vallen. In de praktijk zie je dat de politie, die net als Defensie het recht heeft op het uitoefenen van het 'geweldsmonopolie van de overheid', uit de voeten kan met zowel de WOR als met politionele inzetbaarheid.

3. Medezeggenschap in het buitenland: Defensie regelt in de praktijk ter plaatse, indien enigszins mogelijk, een LMC (Lokale Medezeggenschapscommissie), om toch lopende zaken bespreekbaar te maken. Andere Nederlandse organisaties nemen de Nederlandse regelgeving niet mee naar het buitenland. In grote multinationals leidt dat overigens tot grote problemen, omdat keuzes gemaakt in het buitenland niet onder de WOR vallen.
4. In de WOR volgt medezeggenschap zeggenschap. In het BMD geldt dat uitgangspunt ook. Tenzij er hoger in de hiërarchie van Defensie een besluit wordt genomen dat alleen betrekking heeft op de diensteenheid (DE) van een MC. In dat geval moet de lagere HDE het besluit van zijn meerdere met de MC bespreken en eventueel tot overeenstemming komen. In de praktijk zorgt dit wel eens voor onduidelijkheid binnen de lijn en tussen de verschillende medezeggenschapslagen.
5. Een *nadrukkelijk verschil* tussen de WOR en het BMD is dat er in de WOR een onderscheid wordt gemaakt tussen advies en instemming. In grote lijnen vallen alle onderwerpen die adviesplichtig zijn in het BMD ook onder het adviesrecht in de WOR. Maar alleen personele regelingen zijn instemmingsplichtig in de WOR, daar waar het BMD overeenstemming vereist over alle adviesplichtige onderwerpen. Juist deze regel zorgt er voor dat over het BMD regelmatig wordt gezegd dat het BMD veel méér mogelijkheden biedt aan de MC dan de WOR biedt aan de OR.
6. In de WOR is geen sprake van reorganisatie OR'en. In de praktijk worden deze onderwerpen gewoon opgepakt door die laag in de medezeggenschap waaronder de reorganisatie zich afspeelt. 'Verpaarsing' (waar meerde-

re defensieonderdelen bij betrokken zijn) zou onder de huidige WOR altijd een onderwerp zijn van de CMC (die daar overigens eenvoudig een werkgroep met betrokken medewerkers op zou kunnen zetten).

7. Tenslotte is een belangrijk verschil dat de toegang tot bemiddeling bij geschillen voor Defensie veel groter is omdat Defensie zijn eigen, interne geschillenregeling heeft. Bij Defensie worden veel meer geschillen gevoerd dan elders in Nederland. In de praktijk komt er wel eens een advocaat aan te pas in burgerorganisaties, maar die heeft vaak een bemiddelende rol en geen strikt juridische.

De overlegcultuur

In de praktijk zien we dat problemen op het interactieniveau het leeuwendeel van de problemen van het overleg voor hun rekening nemen. Gebrek aan vertrouwen over en weer over goede bedoelingen, onvoldoende zicht en gevoel bij elkaars positie en bij behorende moeilijkheden, etc.. De problemen die zich in dat opzicht bij Defensie voordoen zien we, weliswaar in iets mindere mate, ook terug in andere grote organisaties in Nederland. De stijl van leidinggeven binnen Defensie kan, in vergelijking met andere grote organisaties in Nederland, worden →

Positie van de officier en de rol van de FVNO/MHB

De officier heeft in de medezeggenschap een ambivalente positie. Immers, enerzijds, aan het begin van zijn/haar loopbaan "junior" en als lid van een medezeggenschapscommissie in de positie dat zijn/haar baas leiding geeft aan het overleg. In die spagaat moet hij/zij zorgvuldig opereren. Anderzijds, te zijner tijd als voorzitter van het overleg.

De signalen laten op dit moment zien dat een en ander de goede kant opgaat. Meer officieren dan vroeger maken deel uit van een MC, wat de representativiteit en kennis binnen de commissie ten goede komt.

Interessanter wordt het natuurlijk als het meewerken/functioneren in een medezeggenschapscommissie op de een of andere wijze wordt meegenomen in de beoordeling. De FVNO/MHB (waarbij de KVMO is aangesloten) is hier voorstander van.

In ieder geval staat de FVNO/MHB te allen tijde paraat om haar vertegenwoordigers – waar nodig – bij te staan met raad en advies. Nog meer dan voorheen zal in het FVNO-bulletin en op de website www.fvno.nl nader worden ingegaan op vragen, suggesties en opmerkingen van haar MC-leden.

omschreven als meer directief. In organisaties waar sprake is van een meer coöperatieve manier van leidinggeven krijgt het overleg tussen MC en HDE van nature meer kans.

Tenslotte wordt het werk bij Defensie mede gekenmerkt door de vele procedures. Deze aandacht voor procedures is onderdeel van de cultuur (per defensieonderdeel in ver-

schillende mate). Oplossingen voor problemen in de overlegcultuur worden daarom helaas nog wel eens onterecht gezocht in de proceduresfeer.

Het overzicht hieronder zet de overeenkomsten en verschillen tussen medezeggenschap bij Defensie en in grote burgerorganisaties schematisch uiteen.

	Defensie	Grote burgerorganisaties
Onderwerpen	• Veel overeenkomsten, veel aandacht voor personele gevolgen en details • Relatief weinig ervaring met medezeggenschap op hogere organisatieniveaus waar strategische keuzes en beleidskeuzes worden gemaakt. In de praktijk hierover beperkt in gesprek.⁵	• Veel ervaring met hogere medezeggenschapsorganen, inzicht in en feeling met strategische keuzes en beleidskeuzes. In de praktijk hierover daadwerkelijk in gesprek.
Procedures	• Veel overeenkomsten, zoals de constructie, getrapte medezeggenschap, en verschillende rechten. Medezeggenschap in de praktijk vaak laat betrokken • Logische opbouw BMD • Politiek primaat • Formele uitzonderingsbepaling: tijdens voorbereiding en uitvoering van militaire oefeningen en operaties • Beperkte medezeggenschap in het buitenland op basis van Nederlandse regelgeving • Medezeggenschap volgt bijna altijd zeggenschap • Adviesrecht over een groot aantal organisatorische en personele onderwerpen met overeenstemmingsvereiste • Aparte TRMC's • Formele interne geschillenbemiddeling	• Onlogische opbouw WOR • Voor overheidsorganisaties: politiek primaat • Geen formele uitzonderingsbepalingen • Geen medezeggenschap in het buitenland op basis van Nederlandse regelgeving • Medezeggenschap volgt altijd zeggenschap (voor zover in Nederland) • Adviesrecht over organisatorische onderwerpen zonder overeenstemmingsvereiste, instemmingsrecht over personele regelingen • Geen aparte OR'en voor reorganisaties • Geen formele interne geschillenbemiddeling
Cultuur	• Veel overeenkomsten: gebrek aan vertrouwen over en weer over goede bedoelingen, onvoldoende zicht en gevoel bij elkaars positie en bijbehorende moeilijkheden. • Stijl van leidinggeven: vooral directief, daardoor overleggen extra lastig • Veel aandacht voor procedures	• Naarmate stijl van leidinggeven meer coöperatief is, is overleggen makkelijker

Tot slot

De beeldvorming over medezeggenschap bij Defensie heeft soms een negatief karakter, zeker wanneer de organisatie vergeleken wordt met burgerorganisaties. Onterecht, want in de praktijk zien we dezelfde problemen en kansen in de medezeggenschap. De knelpunten die bij Defensie worden geconstateerd zijn ook in burgerorganisaties aanwezig, zij het soms in mindere mate. In een aantal gevallen is de medezeggenschap bij Defensie juist beter geregeld. Zo begint er veel aandacht te komen voor een positieve koppeling tussen de in de medezeggenschap verworven competenties en de loopbaan.

(Verandering van) regelgeving is geen adequaat antwoord op cultuurproblemen. In dit artikel hebben we al bepleit dat we de discussie wel aandurven dat het BMD in sommige gevallen juist een betere regelgeving is dan de WOR. Maar al was de WOR op alle fronten beter, dan nog was de invoering ervan bij Defensie een bliksemafleider van de echte aandachtspunten. Terecht stuurt HDP op cultuur-

verandering. Daarbij is vooral aandacht nodig voor de onderste niveaus van communicatie. Regelgeving is, daarnaast, altijd algemeen. Juist het gesprek tussen HDE/commandant en MC over de invulling van die regelgeving is belangrijk, maar dan wel tijdig, ruim voor het te nemen besluit.

KTZA bd P.J.G. van Sprang is medewerker Medezeggenschap van de FVNO/MHB.
Drs. P. Hoogstraten is trainer/adviseur bij GITP|SBI.

Noten

1 Ook uitgezonderd van overleg zijn de volgende onderwerpen: (1) vaststelling van taken van de krijgsmacht, (2) beleid t.a.v. deze taken, (3) uitvoering van deze taken en (4) individuele personeelszaken.

2 De CMC is nog niet opgericht, dit gebeurt mogelijk vlak voor of na de zomer.

3 Bestuurder is het equivalent van een commandant of HDE.

4 Of, binnen reeds vastgesteld beleid, beleid implementatiekeuzes.

5 Door de oprichting van de DMC's is hier een belangrijke stap genomen.

A D V E R T E N T I E

giro 300

www.hartstichting.nl

 Nederlandse Hartstichting

A D V E R T E N T I E

De smaak van Holland!

Vooraankondiging: Zaterdag 16 mei "Champagne Sabreer" Avond!
 Voor meer informatie houdt onze website in de gaten: www.marine-officiersclub.nl

Mei & Juni in de Marineclub!

Zaterdag 6 juni "Hollandse avond"

18:30 uur Ontvangst met aperitief en haring
 Aansluitend 1 hollands vier gangen diner
 De hoofdingrediënten van deze avond zijn
 lam, asperges & aardbeien

Prijs € 50,- p.p.

(incl. aperitief met haring en 4 gangen diner)

Reserveer nu want vol= vol!

0223-614225/ 657688

Lisette de Jager

Sergeant-adelborst voor de zeedienst
Lisette de Jager (21 jaar) woont in
Münster (D) en is sinds 2006 in
opleiding op het KIM. Momenteel volgt
ze de bachelor Krijgswetenschappen
aan de NLDA in Breda. In haar vrije tijd
houdt ze zich graag bezig met zeilen,
snowboarden, motor rijden ("ben wel
een mooi-weer rijder!") en lezen.

Waarom ooit naar de Koninklijke Marine?

'Ik ben opgegroeid in militaire gemeenschappen in het buitenland, voornamelijk Duitsland. Het was voor mij eigenlijk meer dan logisch om voor Defensie te kiezen, alleen heb ik lang niet geweten waarvoor dan precies. Toen op de middelbare school de pro-

fielkeuzes gemaakt moesten worden en later ook het inschrijven bij universiteiten aan de orde kwam ben ik pas echt gaan nadenken over wat ik wilde. De zeevaartschool hield me eerst bezig. Maar toen ik met vrienden naar de studiebeurs in Utrecht was geweest, was het meteen duidelijk: ik wilde naar de marine. Ik weet wel dat ik toen dacht: "dat ik die link niet eerder gelegd heb".'

Hoe bevalt de eerste opleiding bij de marine?

'Tot nu toe bevalt het goed. De eerste twee en een half jaar in Den Helder heb ik ervaren als een hele goede keuze. Het was gezellig om zo intensief samen te leven en de studie beviel goed. Maar ik kreeg het pas echt naar mijn zin in de Vaktechnische Opleiding (VTO)! De vakken, het varen, het op de brug staan, het weg zijn... op kruisreis beseftte ik dat dit is wat ik wil. Nu, in Breda en terug in de bachelor, mis ik dat gevoel soms wel. Al ben ik erg blij dat wij adelborsten de VTO ingekapseld hebben zitten in de opleiding, een absolute motivatie en fijn om een goed beeld te krijgen van wat je nou eigenlijk te wachten staat.

Ik heb gekozen voor Krijgswetenschappen omdat dat de meest operationeel gerichte opleiding leek en, in combinatie met de zeedienst, het meest nuttig. Wellicht blijkt dit over een aantal jaren ook wel zo te zijn. Vooralsnog moet ik zeggen dat de studie wel erg groen en landgericht is. Dat geeft verder niet, ik vind het razend interessant. En de VTO trekt wat dat betreft wel weer een hoop recht.'

Wat ik nu nog verschrikkelijk vind...

'De verplichte Geestelijke Verzorging (GV)-lessen. Meestal verzanden die in eindeloze discussies over recente gebeurtenissen op het KIM, waarbij men meestal vooral praat over de uitwerkingen zonder de essentie van het probleem te bespreken. Daar kan ik me aan ergeren. Lessen in persoonsontwikkeling, zoals gedurende de Leiderschap en Communicatie (LEC)-week, of onderwijs in de verschillende grote religies zijn naar mijn mening veel nuttiger en leerzamer.'

De studie is...

'Interessant! Ik heb er absoluut een andere kijk op de wereld door gekregen. Al mis ik, zoals ik eerder al zei, wel het blauwe tintje in de studie. Vakken als militaire geschiedenis en militair operaties concentreren zich toch voornamelijk op het grondoptreden. Terwijl ik denk dat het niet alleen voor de 'vlootjes' onder ons goed zou zijn om eens dieper in te gaan op het blauwe aspect van Defensie. Lessen in maritieme operaties zouden bij Krijgswetenschappen niet misstaan. Bovendien zijn wij "KW'ers van de vloot" wel eens verwelkomd als de "vrienden van de marechaussee". Dat is toch wel jammer.'

Het varen...

'Dat lijkt me al wel duidelijk: ik kijk uit naar de Voorbereidende Beroepsintroductie (VBI) en de Praktische Bedrijfsintroductie (PBI), al beseft ik heel goed dat die zwaarder zullen zijn dan de Kinsbergen-reisjes en de kruisreis.'

Heb je veel geleerd?

‘Op studiegebied zeker; over militair optreden, politiek, recht, navigeren, noem maar op. Maar zeker niet onbelangrijk is voor mij het leren op persoonlijk vlak geweest. Over wat ik leuk vind, waar ik goed in ben, waar ik sta in een groep en een aardig begin aan mensenkennis. Dat had ik vast en zeker ook wel geleerd op een universiteit maar ik ben er van overtuigd dat het op het KIM sneller gaat. Ik denk dat wij allemaal iets sneller volwassen zijn geworden of aan het worden zijn dan de gemiddelde leeftijdsgenoten op een universiteit.’

Wie zijn je helden en waarom?

‘Ik heb niet echt helden. Als het om voorbeelden gaat, dan kijk ik zo af en toe wel op tegen vrouwen die het door hard werken ver geschopt hebben in sectoren waarin dat helemaal niet zo vanzelfsprekend is. Maar als ik me dan verdiep ik het persoonlijke leven, huwelijk en kinderen, van zulke vrouwen dan vraag ik me af of dat is wat ik wil.’

Wat of wie maakt je trots?

‘Mijn moeder. Na zelf in dienst te zijn geweest is ze gestopt met werken om er te zijn voor mijn broertje en mij en om mee te reizen met mijn vader. Uit liefde voor ons, niet omdat ze niet de ambitie zou hebben om zelf iets te doen. Ze heeft de afgelopen vijf jaar ruimschoots bewezen ambitie te hebben door zowel de PABO als een studie Nederlands succesvol af te ronden, náást haar fulltime baan. Die inzet en ambitie maken mij trots!’

Wat zijn je observaties bij Defensie?

‘Omdat ik opgegroeid ben in militaire gemeenschappen waren en zijn een hoop dingen logisch voor mij. Wat mij nu op de NLDA, locatie KMA, wel opvalt is dat er in die korte tijd dat we, adelborsten, in dienst zijn er toch al een redelijk cultuurverschil te zien is. Ceremonie, exercitie en het zich houden aan korpsregels staan op het KIM toch hoger in het vaandel dan op de KMA. Anderzijds zijn de verschillen toch minimaal. Ik denk, maar beargumenteren kan ik dat niet, dat het leven bij de marine er traditioneler aan toe gaat dan bij de land- of luchtmacht.’

Kunnen de adelborsten meepraten over de opleiding?

‘Ja, uiteraard. Wij beleven immers de opleiding, ondergaan het en kijken er met andere ogen naar dan de ontwikkelaars en docenten. Ik denk dat het heel waardevol is om onze mening mee te nemen in evaluaties en brainstorm sessies. Al zullen wij lang niet altijd het doel van bepaalde dingen zien, maar erover discussiëren helpt alle partijen denk ik.’

Welke eigenschappen waardeert je in een docent?

‘Ik waardeer het dat de meeste docenten zich erg inzetten voor het individu. Ik heb altijd in kleine klassen gezeten en als ik van mijn broertje hoor over colleges aan de universiteit met 600 man, dan denk ik dat we het op de NLDA goed getroffen hebben. De meeste docenten zijn enthousiast en ervaren. Op het KIM leven veel docenten mee met het internaatleven op de faculteit. De meeste van hen zijn bij een Alle Hens of andere activiteit toch wel aanwezig. Dat soort dingen waardeer ik zeer. Over de KMA kan ik nog niet zo veel zeggen, daarvoor ben ik te kort in Breda. Maar ik zie tot nu toe geen grote verschillen. Waarschijnlijk omdat de bachelor-docenten uit de Gemeenschappelijke Officiërs Opleiding (KIM) ook nu in deel twee van de bachelor (KMA) weer van de partij zijn.’

Wat weet en verwacht je van de KVMO?

‘Ik moet eerlijk zeggen dat ik laatst nogal verbaasd was op de KMA een KVMO-stand tegen te komen, zomaar op een maandag. Uit verhalen weet ik dat de KVMO zeer betrokken is bij het wel en wee van de adelborsten. Ik heb het idee dat de KVMO er is, zelfs over de e-mail worden we op de hoogte gehouden. Dat is goed.’

Wat weet je van het Marineblad en wat verwacht je ervan?

‘Het is mij wel duidelijk geworden dat het breed gelezen wordt. Ik vind het, nu ik in Breda zit, vooral handig om zo een beetje voeling te houden met de marine. Het is leuk om te lezen over mensen die je kent en er staan vaak ook studietechnisch goede stukken in. Al lees ik daarvoor liever de Militaire Spectator.’

Wat is je persoonlijke ambitie over 5 jaar?

‘Dan hoop ik succesvol door de studie te zijn gelopen, mijn PBI afgerond te hebben en veel te varen. Navigatieofficier worden is wel een doel waar ik naar toe wil werken, maar voorsnog zie ik wel wat er op mijn pad komt.’

Ik blijf bij de marine want....

‘Ik wil nog veel varen, veel van de wereld zien en ontdekken wat de marine te bieden heeft.’

Ik vertrek bij de marine want....

‘Ooit wil ik een gezin en daar wil ik als moeder actief bij zijn. Al blijf ik hopen dat het goed te combineren valt met werken bij de marine.’

Welke vraag zou je willen stellen en aan wie?

‘Aan de huidige VOKIM: Zijn de adelborsten van nu werkelijk zo anders dan in uw tijd? Kunt u twee of drie essentiële verschillen noemen in houding en instelling?’

Stand van zaken project Verkenningen

In de beleidsbrief “Wereldwijd Dienstbaar” bij de defensiebegroting voor het jaar 2008 heeft het kabinet aangekondigd Verkenningen uit te voeren naar het niveau van de defensiebestedingen op langere termijn, onder andere in relatie tot het ambitieniveau en de samenwerking met bondgenoten.

Daarbij heeft het kabinet nadrukkelijk gekozen voor een interdepartementale aanpak en een duidelijke externe betrokkenheid. Met de Verkenningen wil het kabinet een solide basis leggen voor de politieke discussie over de vraag wat Nederland met de krijgsmacht wil en tegen welke kosten. We moeten ons er bovendien op voorbereiden dat de wereld er over tien of twintig jaar heel anders kan uitzien.

Een slimme overheid is op z'n toekomst voorbereid, ofwel elke zichzelf respecterende organisatie denkt na over zijn toegevoegde waarde in de toekomst. In dat licht zijn de Verkenningen zowel een uitdaging als een plicht.

Zij moeten er bovenal voor zorgen dat politici in de toekomst goed beslagen ten ijs komen als het over Defensie gaat. Dat is tevens van belang voor een stabiel toekomstperspectief voor de krijgsmacht. Zonder een gedegen analyse loopt Defensie een grotere kans op ondoordachte besluiten over het toekomstige defensiebeleid en het daarbij behorende niveau van defensiebestedingen.

De interdepartementale projectdirectie werkt momenteel volop aan toekomstscenario's en krijgsmachtprofielen. Het is belangrijk bij dit werk alle denkkraft die in de defensieorganisatie aanwezig is te betrekken. We zijn dan ook verheugd met het initiatief van de redactie, aandacht te besteden aan onderwerpen die relevant zijn voor de Verkenningen. In dit artikel informeren wij u over de aanleiding, de opzet en de voortgang van het project Verkenningen.

Aanleiding

Het kabinet heeft gekozen voor een actieve en constructieve rol van Nederland in de wereld. Hierbij hoort, in de woorden van het kabinetsbeleidsprogramma, “een moderne krijgsmacht die wereldwijd maatwerk kan leveren”. Het huidige ambitieniveau voor de krijgsmacht staat in de beleidsbrief “Wereldwijd dienstbaar” beschreven. Hier wordt gesproken over een actieve en constructieve rol voor de krijgsmacht in de wereld.

De drie hoofdtaken van Defensie hoeven niet te worden herzien. Deze hoofdtaken zijn: (1) de bescherming van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied, (2) de bevordering van de internationale rechtsorde en stabiliteit en (3) de ondersteuning van civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, zowel nationaal als internationaal.

Nog voordat de huidige financieel-economische crisis zich aftekende, heeft het kabinet in zijn beleidsbrief “Wereldwijd Dienstbaar” erkend dat er rekening mee moet worden gehouden dat de defensiebegroting, net als in de afgelopen kabinetsperiode, onder druk zal blijven staan. De bedrijfsvoering van Defensie blijft gevoelig voor externe, autonome ontwikkelingen die de kosten van personeel en materieel verder kunnen doen stijgen. Op lan-

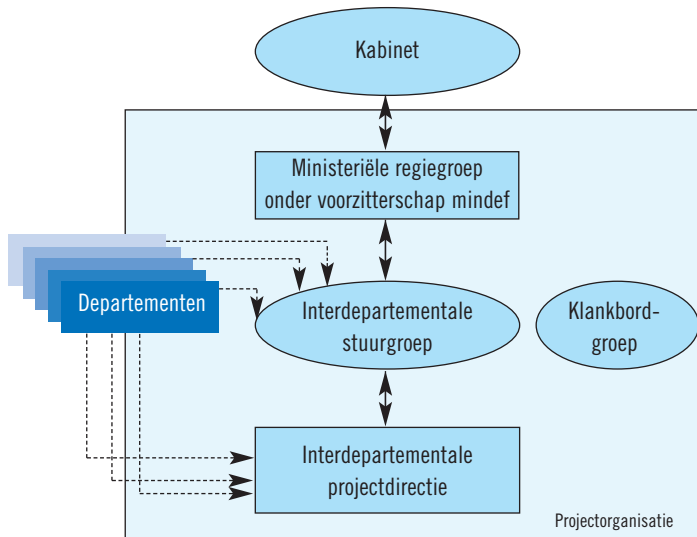

Op 5 maart 2008 vond de startconferentie plaats. Links: minister van Defensie Van Middelkoop opende de conferentie. Rechts: deelnemers aan de conferentie. Vlnr. minister Van Middelkoop, minister Bos van Financiën, voormalig CDS Berlijn en G. Zalm, voorzitter van de klankbordgroep.

gere termijn kan daardoor sprake zijn van een verdere oplopende spanning tussen de ambities en de middelen die om een beleidsreactie vraagt. Het is belangrijk dat de defensiebestedingen ook op langere termijn kunnen rekenen op brede politieke en maatschappelijke steun. Deze steun is noodzakelijk voor een stabiele ontwikkeling van de krijgsmacht, die op de haar door de politiek opgedragen taken moet zijn berekend. Met de Verkenningen wil het kabinet een bijdrage leveren aan de politieke oordeelsvorming over de toekomst van de krijgsmacht en het niveau van defensiebestedingen dat daar mee samenhangt.

Opzet

De opdracht voor het project Verkenningen is als volgt: *De Verkenningen dienen, op grond van de op langere termijn te verwachten ontwikkelingen en mogelijke scenario's, zonder beperkingen beleidsopties te formuleren met betrekking tot de toekomst*

stige ambities voor de Nederlandse defensie-inspanning, de daaruit voortvloeiende samenstelling en toerusting van de krijgsmacht en het daarbij behorende niveau van de defensiebestedingen. Het brede en diepgaande karakter van de Verkenningen maakt een interdepartementale benadering wenselijk: de toekomst van de krijgsmacht en van het niveau van de defensiebestedingen gaan velen aan en zijn geen zaak van Defensie alleen. In de figuur op deze pagina is de projectorganisatie geschetst.

een slimme overheid is op zijn toekomst voorbereid

De **interdepartementale projectdirectie** is samengesteld uit vertegenwoordigers van het ministerie van Defensie, Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Justitie en Financiën. De projectdirectie is verantwoordelijk voor de uitvoering en de coördinatie van het project Verkenningen en voor de organisatie van alle activiteiten die daarmee samenhangen

De **ministeriële regiegroep** bepaalt de kaders voor de Verkenningen en voert de regie op hoofdlijnen. De regiegroep staat onder voorzitterschap van de minister van Defensie. Van de regiegroep maken in ieder geval de ministers van de deelnemende departementen deel uit. Deelneming aan de regiegroep staat open voor alle ministers van het kabinet.

De **interdepartementale stuurgroep** is namens de ministeriële regiegroep verantwoordelijk voor de ambtelijke coördinatie van de Verkenningen. ➔

De **klankbordgroep** voorziet het project van een onafhankelijk en extern klankbord over de opzet, de analyse, de resultaten en de presentatie van de Verkenningen. De klankbordgroep kan de interpretatie en de toepasbaarheid van de uitkomsten van de Verkenningen kritisch tegen het licht houden en daarover gevraagd en ongevraagd advies uitbrengen. De heer dr. G. Zalm (oud-minister van Financiën) is voorzitter van de klankbordgroep.

Werkwijze

De Verkenningen zijn van start gegaan in maart 2008 en het eindrapport zal naar verwachting begin 2010 worden gepresenteerd. De Verkenningen zijn opgebouwd uit drie fases:

1. De oriëntatiefase.

Het uitgangspunt van de Verkenningen is een gedegen analytische aanpak. Hiervoor zijn in de oriëntatiefase van het project 55 strategische vragen geformuleerd.

2. De uitvoeringsfase.

In de uitvoeringsfase zijn deze vragen als deelverkenningen onderzocht. Parallel aan de deelverkenningen zijn in deze fase toekomstscenario's en krijgsmachtprofielen ontwikkeld. Deze begrippen worden hieronder nader toegelicht.

3. De synthesefase.

In de synthesefase worden de beleidsopties geformuleerd. De toetsing van de krijgsmachtprofielen aan de toekomstscenario's is daarvoor een belangrijke stap. Zo wordt duidelijk welke profielen voldoende toekomstbestendig zijn om tot beleidsoptie te worden uitgewerkt.

De **deelverkenningen** zijn ingedeeld in de volgende categorieën:

- a. **Deelverkenningen vertreksituatie.** Deze deelverkenningen brengen de vertreksituatie in kaart. Zij resulteren onder meer in een overzicht van de sterke en zwakke punten van de krijgsmacht in het licht van het huidige ambitieniveau.
- b. **Deelverkenningen vraagzijde.** Dit zijn de verkenningen naar de factoren die van invloed zijn op het beroep dat in de toekomst op de krijgsmacht wordt gedaan. Hierbij zijn de veranderende internationale verhoudingen en de veiligheidssituatie binnen en buiten onze landsgrenzen vanzelfsprekend een belangrijk aandachtsgedebiet. Ook worden ontwikkelingen bij bondgenoten en binnen internationale organisaties waarvan Nederland lid is bij de Verkenningen betrokken. Daarnaast is er aandacht voor de ontwikkelingen bij civiele autoriteiten waaraan Defensie ondersteuning verleent. Verder komt de maatschappelijke rol van de krijgsmacht aan de orde.
- c. **Deelverkenningen aanbodzijde.** Dit zijn verkenningen naar de factoren die van invloed zijn op de toekomstige keuzemogelijkheden voor de samenstelling, de toerusting, de bedrijfsvoering en de financiering van de krijgsmacht. Denk hierbij bijvoorbeeld aan operationele ontwikkelingen op de langere termijn en de

gevolgen van de veranderende inzet van Defensie voor de samenstelling en toerusting van de krijgsmacht. Ook de ontwikkeling van de behoefte aan personeel en de arbeidsmarkt zijn van belang. En dat geldt ook voor de ontwikkeling van kosten verbonden aan investeringen in en exploitatie van defensiematerieel.

Toekomstscenario's zijn verhalen over hoe de toekomst eruit kan zien; niet als voorspelling maar als mogelijke uitkomst van belangrijke ontwikkelingen en zogenaamde drijvende krachten (drivers). De toekomstscenario's bevatten op zichzelf geen beleidsadviezen of beleidsalternatieven. Toekomstscenario's zijn in deze context een hulpmiddel om beleidsalternatieven te toetsen en niet een doel op zichzelf. Hierbij is ook oog voor mogelijke verrassende en ingrijpende gebeurtenissen die als een schok de omgeving in een onverwachte richting kunnen veranderen (wildcards).

Krijgsmachtprofielen zijn kwalitatieve beschrijvingen op hoofdlijnen van de mogelijke toekomstige beleidsalternatieven.

Voortgang

Al vanaf de start van het project zijn er verschillende activiteiten ondernomen om diverse doelgroepen en zoveel mogelijk denkvermogen te betrekken bij de Verkenningen. Het project is gestart met een startconferentie op 5 maart 2008. In de uitvoeringsfase zijn 55 deelonderzoeken uitgezet bij ondermeer Instituut Clingendael, TNO, HCSS, Rand, RUSI, de NLDA, de deelnemende ministeries en de directies van de bestuursstaf van Defensie. Verder is de projectdirectie op werkbezoek geweest bij alle defensieonderdelen en zijn er workshops georganiseerd over toekomstscenario's en krijgsmachtprofielen. In december 2008 heeft een internationaal

toekomstscenario's zijn in deze context een hulpmiddel en geen doel op zichzelf

tweedaags congres plaatsgevonden over het toekomstig beroep op de krijgsmacht, vanuit de vraagzijde.

Afgelopen maart heeft eenzelfde congres over de krijgsmacht als organisatie (aanbodzijde) plaatsgevonden. Diverse internationale sprekers zijn uitgenodigd om te komen spreken op de zogenaamde 'lunchlezingen'. Daarnaast heeft de projectdirectie informatie ingewonnen bij bondgenootschappelijke krijgsmachten in Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Een bezoek aan de Verenigde Staten en Canada is gepland. Het project staat nu op de drempel van de synthesefase. De uitvoeringsfase heeft een rijke bron van informatie en inzichten opgeleverd. Deze informatie zal in de komende synthesefase nader worden geanalyseerd. Daarvoor is nog een serie van verdiepingssessies en workshops met diverse doelgroepen en experts gepland. Verder zal het project

Discussie tijdens het symposium "Future Force 2020: Are we prepared?", maart 2009.

zich in de synthesefase toeleggen op het uitwerken van de beleidsopties en het schrijven van het eindrapport.

Toekomstscenario's

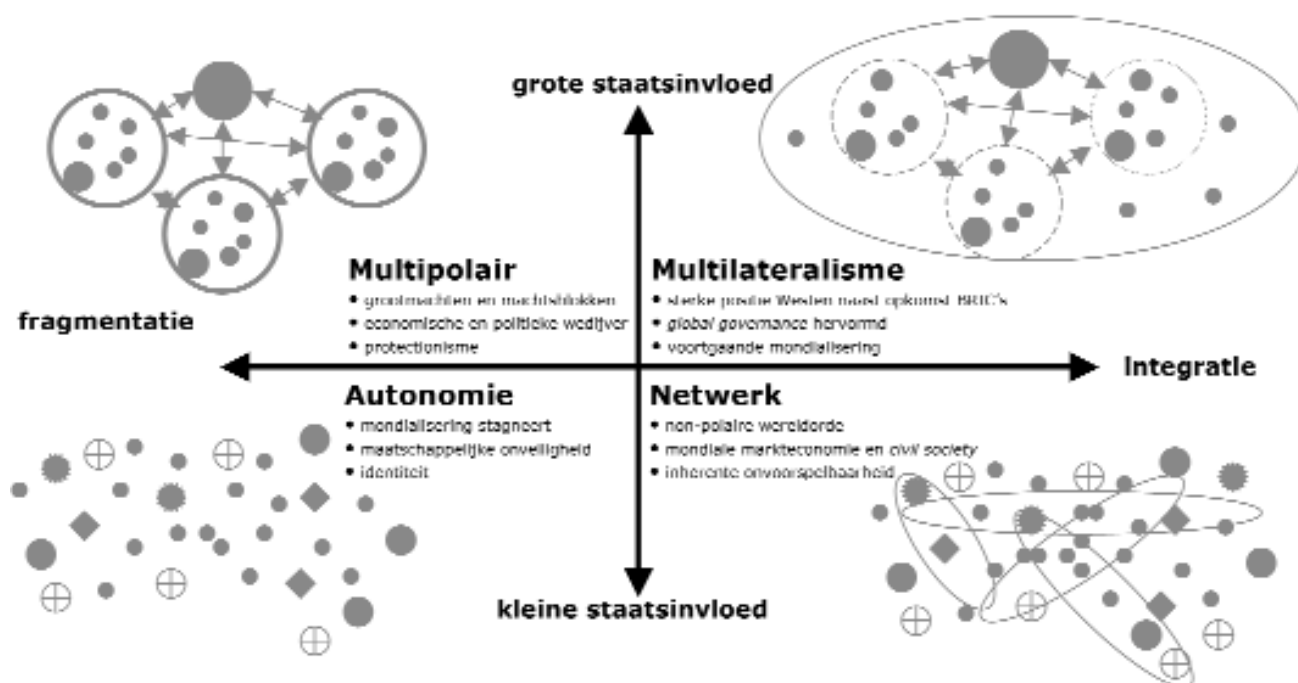
Uit de analyse tot nu toe komt indringend naar voren dat de komende decennia worden gekenmerkt door een vergaande mate van onzekerheid en veranderlijkheid op tal van terreinen. Sommige ontwikkelingen zijn weliswaar voorspelbaar, maar de gevolgen ervan zijn onzeker. De wereldorde kan de komende decennia wezenlijk wijzigen als gevolg van mogelijke machtsverschuivingen, de onzekerheid over de voortgang van de mondialisering, de effectiviteit van internationale veiligheidsinstellingen, de opkomst van niet-statelijke factoren en de mogelijke uitholling van de rol van de staat. Hierdoor is sprake van 'fundamentele' of 'diepe' onzekerheid over het karakter en de dynamiek van het wereldsysteem. De wereld kan voor strategische verrassingen komen te staan als gevolg van een combinatie van factoren.

Twee vragen dringen zich in dit verband op:

1. ontwikkelt het wereldsysteem zich de komende twee decennia in de richting van integratie en toenemende samenwerking of van fragmentatie en afkalvende samenwerking?
2. wat is, binnen dit wereldsysteem, de toekomstige rol en de relatieve invloed van de staat ten opzichte van andere actoren?

Deze twee vragen vormen de kernonzekerheden waarop de toekomstscenario's zijn gebaseerd. De richting waarin deze twee kernonzekerheden zich de komende twee decennia ontwikkelen, bepaalt in hoge mate het karakter en de dynamiek van het wereldsysteem. Daarmee zijn zij tevens van grote invloed op de nationale en internationale veiligheidsvraagstukken waarmee ons land zal worden geconfronteerd en waaraan de krijgsmacht de komende twee decennia het hoofd zal moeten helpen bieden. Hoewel beide kernonzekerheden iets zeggen over de kenmerken van het wereldsysteem, zijn zij ook onafhankelijk van elkaar. Van integratie of fragmentatie kan namelijk sprake zijn ongeacht de vraag of de relatieve invloed van de staat groot of klein is. Andersom kan sprake zijn van een relatief grote of kleine invloed van de staat ten opzichte van andere actoren ongeacht de vraag of het wereldsysteem verder integreert. De combinaties van de twee kernonzekerheden leveren om die reden dan ook sterk uiteenlopende scenario's op.

De twee kernonzekerheden zijn getoetst in opeenvolgende scenarioworkshops. Ook zijn zij op relevantie en betekenis beoordeeld ten opzichte van andere onzekerheden die eveneens een grote impact op de krijgsmacht kunnen hebben. Denk bijvoorbeeld aan onzekerheden die betrekking hebben op de verschillen tussen arm en rijk, de gevolgen van klimaatverandering en veranderingen van sociaal-culturele en economische aard. ➔

Uit een oriëntatie op soortgelijke scenariostudies en tijdens de internationale werkbezoeken is gebleken dat deze kernonzekerheden internationaal ook worden gehanteerd. Voorbeelden hiervan zijn het meest recente rapport van de verzamelde Amerikaanse inlichtingendiensten¹ en scenariostudies van het Zentrum für Transformation der Bundeswehr in Duitsland.

Worden de twee kernonzekerheden tegen elkaar afgezet, dan ontstaat een scenarioraamwerk (zie vorige pagina). Een belangrijk verschil tussen de scenario's is de manier waarop de actoren zich tot elkaar verhouden. De scenario's zijn daarmee bepalend voor de veiligheidsvraagstukken die zich kunnen voordoen en de manier waarop met deze vraagstukken wordt omgegaan. Het raamwerk geeft daarvoor een conceptueel kader waarbinnen de overige drijvende krachten – demografische ontwikkelingen, welvaartsverdeling, klimaatverandering, schaarste aan energie en grondstoffen, etc. – een plaats kunnen krijgen. Relatieve zekerheden zullen daarbij in ieder scenario als vaste waarde terugkeren, al kan hun uitwerking per scenario verschillen; relatieve onzekerheden kunnen per scenario sterk verschillen. De scenario's worden zowel op het mondiale niveau als op dat van Europa en het Koninkrijk uitgewerkt. Daarbij worden ook de militaire implicaties benoemd. Tot slot wordt per scenario het beroep in kaart gebracht dat op grond van de bovenstaande beschrijving waarschijnlijk op de Nederlandse krijgsmacht wordt gedaan. Overigens wordt aan de scenario's nog steeds gewerkt. Ze kunnen dus op grond van voortschrijdend inzicht hier en daar nog wat worden aangepast.

Krijgsmachtprofielen

Sinds het einde van de Koude Oorlog is onmiskenbaar sprake van de verbreding van het veiligheidsbegrip. In de 'klassieke' definitie heeft veiligheid vooral betrekking op de mate waarin de nationale soevereiniteit en de integriteit van het nationale grondgebied zijn gewaarborgd; in deze definitie heeft veiligheid vooral betrekking op de staat. In de afgelopen twee decennia is het veiligheidsbegrip in toenemende mate ook op andere terreinen gehanteerd. Er is meer aandacht gekomen voor de veiligheid

van het individu ("human security") en voor het onbe-kommerd kunnen functioneren van samenlevingen in al hun facetten (economie, milieu, volksgezondheid, poli-tiek, sociaal, digitaal, etcetera). Een groeiend aantal lan-den beschikt over een integrale nationale veiligheidsstra-tegie waarmee wordt beoogd op een breed terrein zowel de interne als de externe veiligheid te bevorderen; de Nederlandse Strategie Nationale Veiligheid is eveneens een stap in deze richting. De opdracht voor de Verkenningen heeft betrekking op de toekomstige ambi-ties voor de Nederlandse defensie-inspanning. Dit laat onverlet dat de krijgsmachtprofielen worden ontwikkeld in het kader van een aanzienlijk bredere context waarin Defensie een bijdrage levert naast en met anderen. Om recht te doen aan dit brede kader worden bij de ontwik-keling van de krijgsmachtprofielen zeven strategische functies gehanteerd, zie de figuur op deze pagina. Krijgsmachtprofielen – en uiteindelijk dus beleidsopties – verschillen van elkaar doordat elk profiel verschillende accenten legt op de defensiebijdrage aan de zeven func-ties.

Hoe nu verder?

Zoals eerder aangegeven, staat het project Verkenningen nu op de drempel van de synthesefase. In deze fase wor-den de beleidsopties uitgewerkt met behulp van de krijgsmachtprofielen, de toekomstscenario's en de con-clusies van de deelverkenningen. De beleidsopties heb-ben betrekking op de toekomstige ambities voor de Nederlandse defensie-inspanning, de daaruit voortvloei-ende samenstelling en toerusting van de krijgsmacht en het daarbij behorende niveau van de defensiebestedin-gen. De synthesefase mondt uit in het eindrapport Verkenningen dat aan het kabinet zal worden aangebo-den. Na de publicatie van het eindrapport zal het project worden afgesloten met een slotconferentie. Tot die tijd houden wij u graag op de hoogte van de voortgang van het project. Dit doen wij onder andere door berichtgeving op onze intranetsite (klik op 'Project Verkenningen' op de homepage van het intranet). De projectdirectie is te bereiken via e-mail: verkenningen@mindef.nl Wij nodigen u uit om bij te dragen aan de Verkenningen door mee te discussiëren op www.yourdefence.nl

Dr. S.J.G. Reyn en KTZ drs. C.L. Turnhout zijn respectie-velijk directeur en secretaris van de interdepartemen-tale projectgroep Verkenningen. Mw. drs. F.H. Gerretzen is als defensie-trainee tijdelijk bij het project werk-zaam.

Noot
¹ United States National Intelligence Council, *Global Trends 2025: A Transformed World* (November 2008).

Piraten enteren kan wel, maar vervolgen kan niet.

Het Nederlandse fregat De Zeven Provinciën betrapte half april een bootje met Somalische zeerovers, bevrijdde de Jemenitische vissers die door hen gevangen waren genomen, ontwapende de boeven en besloot ze toen weer te laten gaan.

Het Nauw van Aden

Er was volgens de commandant van de Zeven Provinciën geen afdoende NAVO-mandaat om ze mee te nemen en in Nederland voor de rechter te brengen. Daar gaat een verkeerd signaal van uit, vond Hillary Clinton. Daarin werd ze bijgevallen door haar collega Maxime Verhagen.

Wat blijkt daar uit? Dat Defensie in elk geval niet goed heeft overlegd met Buitenlandse Zaken wat de implicaties zijn van de Nederlandse deelname aan de NAVO-operatie Allied Protector in de Golf van Aden. Daar komt nog bij dat Defensie ook niet goed heeft overlegd met het Openbaar Ministerie (Justitie), want dat liet op 20 april weten niet te zijn geraadpleegd door De Zeven Provinciën. Aangezien piraterij in het Nederlandse Wetboek van Strafrecht een bekend misdrijf is - ik zou sinds de Gouden Eeuw en VOC ook niet anders hebben verwacht - waar maximaal 12 jaar gevangenisstraf op staat, en de rechtsgeleerden ons voorhouden dat het internationaal recht zelfs toestemming aan ieder land geeft om piraten uit *ieder land* te vervolgen, leek er genoeg reden te zijn om de piraten niet te laten gaan. Dat zou de vertegenwoordiger van het Openbaar Ministerie - volgens een radio-interview met de gezagvoerder dat ik vóór het bewuste weekend toevallig hoorde - meevarend op het marinefregat, de commandant toch wel allemaal verteld hebben?

Tweede conclusie: dan heeft het opportuniteitsbeginsel de piraten een handje geholpen. Dat is de voor hun plezierige uitkomst van een afweging of de vervolging een algemeen Nederlands belang zou dienen. Niks bijzonders, dat voorrecht heeft het O.M. al bijna 150 jaar. Het maakt natuurlijk wel

nieuwsgierig naar dat algemeen Nederlands belang.

‘waar is de internationale rechtsorde ineens gebleven?’

De internationaal-juristen Knoops en Zegveld gaan een stap verder en denken (in NRC-Handelsblad van 20 april '09) dat er *politieke* beweegredenen waren om niet tot vervolging over te gaan. Dat gaat nogal ver, want welke politieke reden zou Nederland hebben om de piraten te laten gaan? Bang voor ruzie met de falende staat

Somalië? Bang voor het precedent, waardoor Nederland zich uiteindelijk ziet opgescheept met tweehonderdvijftig piraten? Angst voor het lot van de Nederlandse hulpverlener van Artsen zonder Grenzen die op dat moment toevallig ontvoerd en gegijzeld werd door Somalische kidnappers? Ik denk dat het eerder omgekeerd werkt. De vrijlating van de piraten is, om het laatste geval als voorbeeld te nemen, eerder een aanmoediging voor Somalische bendes om nog een paar Nederlandse hulpverleners te ontvoeren - gegarandeerd dat je neefjes op zee immuun zijn... Toch hebben Knoops en Zegveld een punt: als het opportuniteitsbeginsel sowieso van toepassing is, waarom schreven minister Van Middelkoop (èn Verhagen!) dan aan de Tweede Kamer dat vervolging en detentie in ons land alleen voor de hand zou liggen als er een “duidelijk Nederlands belang” in het geding zou zijn? *Too much*, dan moet het wel om politieke reden zijn, concluderen beide juristen.

Onze Grondwet zegt in artikel 97 dat we een krijgsmacht hebben die er is “ten behoeve van de verdediging en ter bescherming van de belangen van het Koninkrijk, alsmede ten behoeve van de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde”.

Ik zou nu denken dat bestrijding van piraterij in het algemeen, dus niet alleen de vorm van zeeroverij die het op Nederlandse schepen of bemanningen heeft gemunt, bij uitstek een belang van het Koninkrijk is en al helemaal als een bijdrage aan de internationale rechtsorde mag worden beschouwd.

Ik zou ook denken dat het stipuleren van een ‘duidelijk Nederlands’ belang een vernauwing is van de mogelijke grondwettelijke inzet van de krijgsmacht, c.q. de marine. Waarom ‘duidelijk’, en waar is de internationale rechtsorde ineens gebleven? Die formulering komt inderdaad heel erg eng over. En allesbehalve in ons nationaal belang.

Nederland moet weer

Interview met Christopher Parry

Door de projectgroep 'Verkenningen' werd half maart het symposium 'Future Force 2020: Are we prepared?' gehouden. Een aantal binnenlandse en buitenlandse deskundigen was uitgenodigd om lezingen en workshops te geven. Onder hen was de Britse *Rear Admiral* Christopher Parry.

fotograaf Pieter Musterd

Rear Admiral C. Parry.

Parry is marineofficier met een lange staat van dienst, en historicus. Voor zijn inzet tijdens de Falklands-oorlog ontving hij in 1983 de *Prince Philip Helicopter Rescue Award*. Naast het bevel over HMS Gloucester, HMS Fearless, de Britse *Amphibious Task Group* en de Brits/Nederlandse *Amphibious Task Group*, is hij onder meer *Director Operational Capability* geweest van het Britse ministerie van Defensie.

Vanaf 2005 is Parry algemeen directeur van de *Development Concepts and Doctrine Centre* (DCDC). Dit is een denktank van het Britse ministerie van Defensie en een

van de producten ervan is het belangwekkende *Global Strategic Trends Programme 2007-2036*, waarin ver vooruit wordt gekeken naar mogelijke ontwikkelingen, trends, kansen en bedreigingen. Dit document wordt periodiek geactualiseerd en bijgeschaafd.

Parry was uitgenodigd om onder meer zijn visie op de maritieme ontwikkelingen te geven. Het Marineblad had een gesprek met hem en omdat hij marineofficier is, lagen vragen over zijn blik op de toekomstige rol van de Koninklijke Marine voor de hand.

Welke maritieme trends onderscheidt u?

'Voor de toekomst moeten we erkennen dat staten en bedrijven steeds meer belangen krijgen in olie en gas, vis en mineralen. Allemaal producten, *assets*, van de zee. Daarnaast kunnen milieu- en ecologische belangen, gevolgen van de stijgende zeespiegel en strijdende aanspraken op koraalbedden leiden tot ongebreidelde confrontaties over jurisdictie en eigendom.'

naar de zee kijken

Welke potentiële gevaren onderscheidt u op zee?

'Ik zie de zee als de fysieke manifestatie van het *world wide web*. Alle handel en vervoer gaan boven of over zee en, net als op internet, zijn er ook allerlei gevaren in dit domein, zoals piraterij en andere 'virussen'. De belangen voor staten zijn enorm.

Er zijn serieuze bedreigingen voor het vrije gebruik van de zee. Als ik een paar landen mag noemen: Iran bijvoorbeeld is gevaarlijk, China heeft grote maritieme ambities. Het wil invloed in de Indonesische wateren, de "ring of pearls", het wil de Zuid-Chinese zee domineren. Niet alleen ter verdediging van eigen landsbelang maar zeker ook om zo in dat gebied de handel te beheersen en de mineralen- en gasvoorraden te exploiteren. De internationale gemeenschap moet hierover met elkaar afspraken maken.

De focus van de belangen is verschoven van de Atlantische naar de Indische oceaan in verband met de olie- en gasvoorraden en handelsroutes in dat gebied. Daar vinden nu ook veel gevallen van piraterij plaats. Mijn zorg is dat deze focus verder zou kunnen verschuiven naar het Middellandse zeegebied. Dit is een politieke en economische complexe omgeving.

Hierbij kunnen we, de westerse landen, er niet langer vanuit gaan dat de VS steeds het voortouw zullen blijven nemen om deze belangen te verdedigen. Ze hebben ook eigen belangen die ze moeten verdedigen. Hier ligt een gezamenlijke verantwoordelijkheid. '

Het gaat steeds om belangen.

'Absoluut, belangen bepalen de strategie van een land. Het is in mijn ogen dan ook erg belangrijk een onderscheid te maken tussen vitale belangen en discretionaire belangen. Vitale belangen raken de maatschappij, de stabiliteit, waarden en economie van een staat. Discretionaire belangen zijn belangen die een regering zelf bepaalt en kunnen worden ingegeven door geweten, rechtvaardigheidsgevoel, altruïsme.

Veel Europese landen houden zich nu bezig met deze tweede soort belangen. Terwijl ik vind dat in een toekomstige, onzekere wereld landen zich veel meer zouden moeten bezighouden met hun vitale belangen. Daarop moeten zij hun ambities en middelen afstemmen.'

Maar Nederland kan helemaal niet zelfstandig opereren. We zullen altijd moeten zoeken naar samenwerking met andere landen. Dan kunnen we onze strategie toch niet richten op onze vitale belangen?

'Uiteindelijk worden de krijgsmachten betaald om het eigen land te verdedigen. En als die krijgsmachten dat

niet kunnen dan zouden ze naar mijn mening geen geld moeten krijgen uit de nationale pot.

Op dit moment bestaan er geen instellingen of organisaties die geschikt zijn om globale problemen op te lossen. Zolang die instituties, die organisaties er niet zijn moeten landen beslist weten wat hun vitale belangen zijn en welke militaire machtsinstrumenten ze nodig hebben. *Mankind is very competitive!*

Critici beweren dat we geen krijgsmacht meer nodig hebben want er is geen directe dreiging van het Nederlands grondgebied. We zijn ingebed in de EU en de NAVO. Wat vindt u daarvan?

'Mijn eerste reactie is, "zeg nooit nooit". Als iets niet onmogelijk is, is het mogelijk. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat de EU ontbindt. Het is niet zeker of in 2030 er nog een EU is. Maar er zijn meer redenen om bovenstaande bewering te weerleggen.

op dit moment bestaan er geen instellingen of organisaties die geschikt zijn om globale problemen op te lossen

Zo kunnen er conflictsituaties ontstaan waarvan Nederland vindt dat zijn vitale belangen worden geschaad, terwijl de EU dat niet vindt. Moet je dan maar niets doen? Bovendien is het erg gevaarlijk om de zogeheten 'high-end' capaciteiten van je krijgsmacht weg te doen. Het duurt 25 tot 30 jaar om die technologisch complexe capaciteiten weer op peil te krijgen, waar het gaat om training, onderwijs, aanpassing, cultuur. Tegelijkertijd moet je ook voorzichtig zijn met het afschaffen van 'basis'capaciteiten, kleinere eenheden. Deze wil je namelijk als eerste inzetten bij conflicten. Voor je geloofwaardigheid is het belangrijk aan de tegenstander te kunnen laten zien dat, indien nodig, deze eenheden kunnen worden opgevolgd door 'zwaarder materieel'.

Maar ook in bondgenootschappelijk verband is het voor Nederland essentieel een geloofwaardige krijgsmacht te hebben. Anders doe je internationaal niet mee en word je genegeerd. Daar kun je als land last van krijgen als je handelsbelangen in het geding komen.'

Hoe ziet u de rol van de VS in dit verband?

'De VS zullen hun bondgenoten steeds meer gaan beoor-

Luchtfoto Rotterdamse haven. (wikipedia.nl)

delen naar de mate van hun inzet. Mijn overtuiging is dat de Amerikanen in de toekomst alleen nog willen deelnemen aan operaties op Europees grondgebied als er concrete Europese *commitment* is.

Maar ook buiten Europa zijn de terugtrekkende bewegingen van de VS zichtbaar, de huidige regering gaat het zeker anders aanpakken dan onder Bush. Wat zal dat betekenen voor de operatie in Afghanistan? Voor Nederland ligt hier een afweging. Het moet zijn balans in troepeninzet opnieuw beoordelen. In hoeverre is het sturen van troepen naar Irak en Afghanistan in het vitale belang van Nederland? Gaat het feitelijk niet om discretionaire belangen? En als de VS het niet doen, doen wij het dan?

We, en ik spreek nu voor het Verenigd Koninkrijk en Nederland, moeten zelf acties gaan ondernemen. Wat zijn onze vitale belangen en hoe gaan we die verdedigen? We moeten besluiten over welke invloed we willen hebben. Maar essentieel is betrokken te blijven bij internationale ontwikkelingen en te zorgen voor een plaats aan de internationale onderhandelingstafel.'

Als we kijken naar de horizon van de Nederlandse Verkenningen zijn er heel veel onzekerheden. Feitelijk kan het, op het gebied van veiligheid, alle kanten opgaan. Hoe zou de Nederlandse staat hiermee moeten omgaan?

'Het grote probleem is dat landen niet ingesteld zijn op verandering maar op de status quo. Terwijl ik vind dat een land een *grand strategy* nodig heeft die alle machtsinstrumenten, zoals de economie, defensie en diplomatie, aan elkaar koppelt.

Bij een dergelijke strategie moeten alle delen van het openbaar bestuur, alle departementen betrokken wor-

den. Maar ook de academische wereld en de media. Je moet een veelomvattende strategie hebben om in de toekomst te kunnen kijken. Niet om de toekomst te voorspellen, maar om alle mogelijkheden te onderkennen. Hebben we aan alles gedacht, hebben we alles meegenomen?

Het moet ook een adaptieve strategie zijn die zich aanpast aan veranderingen.

Als er een terroristische aanslag wordt gepleegd, waarbij het alleen maar de bedoeling is om zoveel mogelijk mensen te doden, is daar dan een goed antwoord op? Zijn dan de juiste capaciteiten beschikbaar om hier op te reageren? Tenslotte is hier sprake van een vitaal belang!

Nogmaals, het is erg belangrijk goed te onderscheiden wat vitale en wat discretionaire belangen zijn. Als dit onderscheid niet goed is gemaakt, bijvoorbeeld voorafgaand aan de inzet van troepen, kan hierover tijdens of na de inzet verwarring ontstaan. Bijvoorbeeld bij een debat over de inzet in Afghanistan. Zo kan de inzet van onze troepen daar van vitaal belang zijn als we hebben besloten dat een goede samenwerking met de VS voor ons van vitaal belang is. Zo niet, dan dienen we met de inzet een discretionair belang. Dat is ook prima, het gaat er om dat dat onderscheid is gemaakt tijdens het besluitvormingsproces.'

Laten we onze blik richten op de Nederlandse marine. Hoe kijkt u tegen de toekomst en het belang van de KM aan?

'Om te beginnen staat Nederland voor een aantal grote maritieme uitdagingen. Jullie hebben al, en krijgen nog meer, last van de stijgende zeespiegel. Daar moeten jullie iets mee doen. Of de natuurlijke grenzen beschermen of 'meestijgen'. Hierover moet een nationaal debat worden gevoerd. Doen jullie niets dan staat Nederland in 2100 voor eenderde onder water.

Nederland heeft een complexe kuststrook. Criminelen en terroristen kunnen alle handel stilleggen door de haven van Rotterdam aan te vallen vanuit zee. Deze potentiële dreiging moet gezamenlijk worden aangepakt door politie, marechaussee en defensie. Terroristen zullen zich steeds beter en geavanceerder bewapenen. Hierop moet een adequaat antwoord beschikbaar zijn. Het verdedigen en beveiligen van de kuststrook, en dus de havens, is een vitaal belang van Nederland.

Ter voorkoming van mogelijke aanvallen onder water (bijv. met mijnen) is het nodig een 24-uurs *route survey* doen van de havenomgeving en rivieren, alleen dan kan snel vastgesteld worden of criminelen dan wel terroristen bluffen. In het VK doen we dit nu vijf jaar en we hebben nu een goed beeld van de havenomgevingen van onder meer Londen en Southampton.

Het hebben van een mijnenbestrijdingscapaciteit is dus belangrijk. Dit kan de KM doen maar het kan ook worden uitbesteed. De KM zou op dit punt in de training van

'Het feit dat de fregatten van Hr.Ms. De Zeven Provinciënklasse kunnen worden ingezet voor meerdere soorten taken geeft Nederland internationaal militaire, economische en diplomatieke invloed.'

haar personeel, jonge officieren, kunnen investeren. Dat levert uiteindelijk geld op. Want het gaat niet alleen om de kuststrook en de havens. De kustwateren zelf worden ook steeds complexer: kunstmatige eilanden worden aangelegd, er zijn booreilanden, vliegvelden en windmolenparken op zee. Ook deze moeten goed gemonitord worden door de kustwacht en hiervoor is goed getraind personeel nodig. Het belang van de KM kan hier zichtbaar worden gemaakt.

Wat betref de Nederlandse onderzeebootcapaciteit, die moet naar mijn overtuiging gehandhaafd blijven, anders duurt het jaren om die weer terug te krijgen. Bovendien passen deze eenheden in de tactiek van "high impact with low footprint".

De huidige omvang van de Nederlandse vloot is niet slecht, maar de marine moet haar capaciteit nog meer verbreden, nog meer inzetten op flexibiliteit. Zo worden de amfibische eenheden steeds belangrijker maar op een andere manier dan hoe we ze nu inzetten. In de toekomst moeten we nog meer grote schepen hebben die modulair zijn. De ene keer kunnen ze worden ingezet voor humanitaire hulp, de andere keer voor militaire operaties. Dit vergroot je militaire capaciteit enorm.

Als ik vanuit economisch oogpunt naar de Nederlandse marine kijk denk ik dat de geavanceerde scheepsbouwindustrie, een belangrijke technologische basis, op zichzelf een gerechtvaardigde reden is voor het bestaan van de marine. Ze fungeert hierbij als een vehikel voor de ontwikkeling en bouw van hoogtechnologische producten. Hiermee kan Nederland in de wereld 'goede sier' maken.

De Zeven provinciënklasse, met alle innovatieve techniek, is hele goede reclame voor Nederland. Het feit dat deze fregatten kunnen worden ingezet voor meerdere soorten taken geeft Nederland internationaal militaire, economische en diplomatieke invloed.'

De Nederlandse marine lijkt het moeilijk te vinden het maritieme belang voor het voetlicht te krijgen. Alle aandacht gaat uit naar de inzet van (veelal) land- en luchtmachteenheden in Afghanistan. Wat zou u de marineleiding op dit punt adviseren?

'Probleem is dat iedereen denkt dat er geen problemen zijn op zee. Terwijl orde en veiligheid op zee niet vanzelf gaan. We leven weliswaar op land maar de meeste handel, verantwoordelijk voor onze welvaart, gaat over zee. Wij allemaal nemen dit gegeven voor vanzelfsprekend. Het grootste probleem is dat iedereen denkt dat de toekomst er net zo uitziet als het heden.

De Nederlandse marine zou zich meer op het economische belang moeten richten. Laat ik het eens gechargeerd stellen: bij welk krijgsmachtdeel krijg je het meeste waar voor je geld? Daar let ook de Nederlandse kiezer op. Welke inzet vertaalt zich in handel, welvaart en diplomatieke kracht?

Het belang van de marine kan eenvoudig verteld worden. Stel bijvoorbeeld de vraag "wat zou er gebeuren als olieschepen langdurig worden gegijzeld in de Straat van Hormuz?" Het antwoord is simpel, dan gaat de prijs aan de pomp omhoog.

Hoe beveiligen we onze voedseltoevoer, hoe stoppen we een invloedrijk land dat alle visserij in de Stille Zuidzee domineert met zijn oorlogsschepen?

De zee bevat gigantische hulpbronnen die voor de hele wereld belangrijk zijn, hoe houden we landen tegen die die bronnen voor zichzelf willen houden?

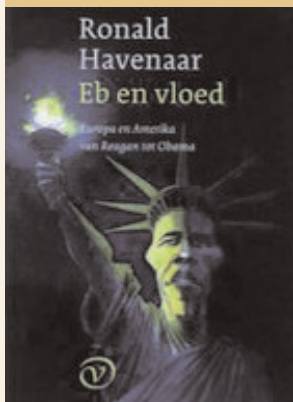
Ik kan het kort samenvatten: Nederland als geheel moet weer naar de zee kijken, de Nederlandse marine moet de zee opnieuw claimen, weer terugwinnen.'

Speciale dank aan KTZ mr. N. Woudstra, voor zijn hulp bij de totstandkoming van het interview.

Eb en vloed. Europa en Amerika van Reagan tot Obama

Auteur : Ronald Havenaar
Uitgever : G.A. van Oorschot, Amsterdam 2009
Omvang : 307 pagina's
Prijs : € 25,00
ISBN : 978 90 282 4100 8

De Amsterdamse historicus Ronald Havenaar heeft een ambitieus onderwerp bij de kop gepakt: de geschiedenis van de Europees-Amerikaanse betrekkingen sinds 1980.

Uitgangspunt van zijn studie is de dynamische vernieuwingsdrang die rond de verkiezing van Ronald Reagan in de Verenigde Staten stond op drie terreinen: economie, godsdienst en buitenlandse politiek. Die kentering was een reactie op de economische malaise van de jaren '70, het gevoel te verkeren in een morele crisis en de tegenslagen in de buitenlandse betrekkingen van de Vietnamoorlog tot de Sovjetinvasie in Afghanistan. Vanaf 1980-1981 optoepen zich min of meer tegelijkertijd een streven de economische invloed van de overheid in radicaal terug te dringen ten gunste van de markt, een religieuze wederopstanding en, ten slotte, een afscheid van de politiek van *détente* ten opzichte van de Sovjet-Unie.

Deze ontwikkelingen tastten de Atlantische cohesie aan. De godsdienstige herleving vond bij geen enkele van de Europese bondgenoten begrip, terwijl alleen het Verenigd Koninkrijk steun gaf aan het streven naar deregulering en grotere standvastigheid in de Koude Oorlog. Frankrijk en de Bondsrepubliek stonden pal voor de welvaartsstaat en hadden grote bezwaren zowel tegen de Amerikaanse politiek van confrontatie met de Sovjet-Unie.

In het boek krijgen de politieke aspecten de meeste aandacht, van de laatste jaren van de Koude Oorlog en de Duitse hereniging, via de oorlogen in voormalig Joegoslavië en in de Golfregio tot en met de opkomst van het terrorisme en de oorlog in Afghanistan. Vooral Fransen en Duitsers hadden moeite met de Amerikaanse kruistochtmentaliteit of het nu ging om communisten of terroristen. Hun afhoudende reacties leidden in de Verenigde Staten niet alleen tot argwaan, maar ook tot ongeduld over de chronische Europese verdeeldheid. Dit steeds weer terugkerend patroon in de Atlantische verhoudingen verklaart de enigszins merkwaardige titel van het boek, *Eb en vloed*. Havenaar verwijst namelijk niet naar een heen-en-weerbeweging maar naar een opdringen van de Amerikanen, die ijverden voor ingrijpende veranderingen, en een terugwijken van de Europeanen, die aan de status quo wilden vasthouden en risico's wilden mijden.

De mentale verwijdering bereikte in 2003 zijn dieptepunt met de oorlog tegen Irak en het Europese verzet daartegen. Daarna trad in de Verenigde Staten echter een nieuwe kentering op. De kredietcrisis maakte duidelijk dat de vrije markt ook risico's met zich meebrengt en alleen de overheid hier oplossingen kan bieden. Daarnaast was de invloed van de *Christian Right* al een aantal jaren tanend. En ten slotte zorgden vooral de problemen in Irak ervoor dat de Amerikaanse buitenlandse politiek behoudzamer werd en er meer waardering kwam voor samenwerking met de Europese bondgenoten. Havenaar maakt aannemelijk dat de verkiezing van Barack Obama minder een begin was dan een bevestiging van deze veranderingen.

De auteur zet al deze ontwikkelingen helder uiteen. Met bewonderenswaardig gemak schakelt hij tussen de hoofdsteden heen en weer. Dat is knap. Het gaat tenslotte om een periode van maar liefst dertig jaar, waarin de strategische verhoudingen bovendien tweemaal fundamenteel veranderden – met het einde van de Koude Oorlog en na 11 september 2001. Dat Havenaar 'Europa' daarbij beperkt tot het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Duitsland is jammer – vooral sinds 1989 zijn deze landen toch niet meer het 'hart' van Europa – maar de lezer vergeeft hem die keuze graag.

Meer bezwaar kan men aanvoeren tegen de nadruk die de auteur legt op de ontwikkelingen op de drie terreinen. Waren die wel zo fundamenteel

voor de Atlantische relaties? Ook vóór de ommekeer van 1980 waren er immers grote tegenstellingen. Inderdaad zijn de Verenigde Staten en Europa weer nader tot elkaar gekomen, maar toch is de auteur verre van optimistisch over de toekomst. Zo kunnen protectionistische maatregelen de tegenstellingen op economisch gebied weer blootleggen. Ook de mogelijkheid van assertievere Amerikaanse opstelling tegenover Rusland is een potentiële splijtzwam; de Europese landen zullen goede betrekkingen met Moskou willen houden. Al met al blijkt dat de economische, religieuze en buitenlandspolitieke veranderingen in de Verenigde Staten toch niet helemaal bepalend zijn voor de Atlantische betrekkingen. Pas aan het eind van het boek geeft Havenaar aan waar het werkelijk om draait: ten eerste het grote verschil in machtpotentieel tussen de Verenigde Staten en Europa en ten tweede de historisch bepaalde en zeer uiteenlopende percepties van de verschillende landen op het oude continent. Deze kanttekening neemt niet weg dat de auteur alle lof verdient voor zijn informatieve en leesbare studie. Havenaar is een van de weinige Nederlanders die het aandurft zo'n breed onderwerp bij de kop te pakken en die in staat is daar vervolgens met zoveel kennis over te schrijven.

J.W.L. Brouwer
 Radbouduniversiteit Nijmegen

Somalië, Rwanda, Srebrenica de nasleep van drie ontspoorde vredesmissies

Auteur : Christ Klep
Uitgever : Uitgeverij Boom, Amsterdam 2009
Omvang : 385 blz.
Prijs : € 20,00
ISBN : 978 90 850 6668 2

Militairen en politici hebben een gevoelige relatie met elkaar, vooral tijdens vredesmissies. Er staan dan geen vitale belangen op het spel maar de belangen zijn kennelijk belangrijk genoeg om militairen ervoor in te zetten. Politiek gemaakte manoeuvres leidt tot 'handige' politieke constructies, militairen kunnen er zelden mee uit de voeten. Als het mis gaat, is kritiek voor militairen lastig te verteren, politici hebben moeite met aftreden en nabestaanden worstelen met de verwerking. Historicus Christ Klep onderzoekt dit thema in *Somalië, Rwanda, Srebrenica* – de nasleep van drie ontspoorde vredesmissies.

Op de cover staat de Dutchbat III-commandant Karremans in burger; het tragische gezicht van een gefaaldde Westerse Balkanpolitiek. Maar wie is er nu verantwoordelijk voor dat zijn eenheid zonder adequate middelen werd ingezet? Kon Karremans wel anders? Het NIOD-rapport veroordeelt de het terugtrekkingsbesluit niet maar had wel ernstige bedenkingen. De afwikkeling was een drama op zich, met daarbij de onwil van de landmachtbevelhebber Couzy om minister Voorhoeve te informeren en de consequente weigering van premier Kok om beladen termen als 'schuld' of 'falen' in de mond te nemen. Je blijft je afvragen wat de Nederlandse regering toch weerhoudt om werkelijk verantwoordelijkheid te nemen. Vergelijkbaar is het recente debat over de Excessennota uit 1969 en vooral de massamoord van Rawagede. Hoe accuraat was het beeld van de onderzoekscommissie over de 76 geweldsexcessen die door Nederlandse troepen in Indonesië in de periode 1945-49 werden gepleegd? Hoe is mogelijk dat de nota, uitgegeven als Kamerstuk met bijlagen – materiaal waartoe slechts weinig burgers toegang hadden – pas in 1995 in openbare bibliotheken kwam te staan? Jammer dat Klep een dergelijke casus niet bestudeerd heeft, hij vergeleek drie 'nationaal debacles', in drie verschillende landen en tijdens drie verschillende missies.

In maart 1993 schieten gefrustreerde, dronken Canadese militairen van de *United Nations Mission in Somalia* (UNOSOM) een dief dood; een tweede wordt urenlang gemarteld, tot hij sterft. Niemand greep in, hardnekkige geruchten houden aan dat de twee ongewapende Somaliërs werden geprovoceerd om voedsel uit de Canadese compound te stelen. Op 7 april 1994 worden tien Belgische militairen van de *UN Mission in Rwanda* (UNAMIR) gedood door

Rwandese Hutu-militairen. De Belgische missie trekt zich terug, even later begint een genocide op ongeveer 800.000 Tutsi's en gematigde Hutu's. Op 11 juli 1994 valt de enclave Srebrenica in Servische handen, Dutchbat-III ter plaatse verhindert niet dat in de dagen erna ongeveer 8.000 moslims worden gedood. De overeenkomst is dat de invloed van de drie gebeurtenissen op de publieke opinie groot is, ze noopten regeringen tot zelfonderzoek.

Na beknopte reconstructies overloopt Klep de verschillende spelers in het veld. Als "aanjagers van het publieke debat" noemt hij de slachtoffers, de nabestaanden en de onderzoekscommissies. De onderzoeksjournalisten hadden aan het "mengsel van emoties, ambtelijke en politieke geheimzinnigheid, militaire geslotenheid, mensenrechten en groot persoonlijk leed" een vette klui. De motieven van slachtoffers en nabestaanden zijn grotendeels gebaseerd op de *what if*-gedachte; een lastige. Het werk van onderzoekscommissies blijkt een worsteling. Zo maakt computertechnologie de gegevens rijkelijk beschikbaar maar ook manipuleerbaar; sommige te ondervragen personen verschuilen zich achter immuniteit; spelletjes tussen regeringspartijen en de oppositie doorkruisen het werk van de commissies. Dit leidt tot dilemma's voor de volksvertegenwoordigers in hun controlerende taak en hun loyaliteit tegenover geestverwante ministers. De Canadese militairen bijvoorbeeld, werden volgens militair recht gevonden en het leger stelde zelf een onderzoekscommissie in. De resultaten bevredigden de publieke opinie niet. In een onafhankelijk onderzoek werd de gang van zaken fel gehekeld: het was een dieptepunt in de geschiedenis van het Canadese leger. Het *Canadian Airborne Regiment* werd opgeheven maar volgens Klep werd de verantwoordelijkheid voor het falen ontweken. Net als in de twee andere cases bleek de 'pluche vastheid' van politici en militairen opmerkelijk. Verantwoordelijkheid wordt niet snel toegegeven, laat staan opstappen – of het gebeurt rijkelijk laat, zoals in het geval van Srebrenica.

De drie cases laten zich lastig vergelijken waardoor conclusies ook anders getrokken kunnen worden. Zo werd het Canadese onderzoek onder druk van een volgende Canadese regering voortijdig beëindigd en traden er geen Canadese politici af. Je kunt daarom – anders dan Klep doet – ook redeneren dat het Canadese schandaal minder dramatisch was dan de

genocideachtige praktijken waarmee de Belgen of de Nederlanders werden geconfronteerd. Daarom kun je ook afvragen of de Belgische terugtrekking de dood van duizenden Tutsi's had kunnen voorkomen of gaf de terugtrekking juist groenlicht voor de Hutu-moordenaars? De Belgische commissie stelde vast dat de regering en de internationale gemeenschap hadden gefaald, daarom bevreemdt het dat geen van de bewindslieden aftrad – niet uit eigen beweging, niet onder druk van het parlement. Maar premier Verhofstad bood in april 2000, in Kigali wel excuses aan. In het geval van Srebrenica trad het kabinet Kok direct na het verschijnen van het NIOD-rapport af, het drama was toen al zeven jaar oud. Maar het aftreden leek ook een slag in de lucht; onduidelijk bleef waarvoor het Kabinet zich eigenlijk verantwoordelijk achtte. En, waarom is het maken van excuses tot op heden onbespreekbaar?

Klep bepleit "snelheid, zuiverheid en openheid" bij het instellen van onderzoekscommissies om vooral informatievergruizing voor te zijn. Binnen enkele weken nadat het is misgegaan, moeten de basale feiten op een rijtje worden gezet door een parlementaire commissie want het gaat uiteindelijk om de politieke verantwoordelijkheid. Dit kan daarom niet worden overgelaten aan (quasi) onafhankelijke commissies of dagboekschrijvers die Defensie tegenwoordig mee stuurt op missie. Maar hoe rationeel het idee ook, de realiteit is anders. De onderzoekscommissies (b)lijken een onderdeel van een ritueel. Ze worden laat ingesteld, er valt weinig van te duchten omdat door niemand verantwoording afgelegd wordt, tot woede van de nabestaanden, en ze hebben vooral tot doel zaken "af te doen". De verwachtingen van de commissie Davids moeten daarom laag zijn.

Somalië, Rwanda, Srebrenica – de nasleep van drie ontspoorde vredesmissies laat zien hoe omgegaan wordt met verantwoordelijkheid voor opzienbarende, schokkende en traumatiserende gebeurtenissen. De lijvige handelseditie van de dissertatie van Christ Klep is verplichte literatuur voor iedere officier en ieder bewindspersoon die zich met veiligheid bezig houdt. Het geeft zicht op de complexiteit van verantwoordelijkheid en de tactieken die betrokkenen gebruikten om verantwoordelijkheid te ontwijken of af te schuiven. Wie eindverantwoordelijke is in gestrande of gediscrediteerde affaires blijkt politiek gekonkel, laat staan dat een rapport van een onderzoekscommissie

een afsluiting vormt die voor iedereen genoegdoening biedt. Voorkomen dat ontsporingen leiden tot moreel zeer beladen en langdurig voortslepende *national policy fiascos* is een betere doelstelling; Christ Klep overtuigt van de noodzakelijkheid.

**Drs. A.J.E. Wagemaker MA
LNTKOLMARNIS**

Opkomst en ondergang van Nederlands Gouden Vloot

Door de ogen van de zeeschilders Willem van de Velde de Oude en de Jonge

Auteur : Ronald Prud'homme van Reine,
Uitgever : De Arbeiderspers, Amsterdam 2009
Omvang : 384 blz.
Prijs : € 24,95
ISBN : 978 90 295 6696 4

De auteur begint en eindigt – zeer toepasselijk – met de aan weinigen bekende begraafplaats en gedenksteen (in Londen) van vader en zoon Van de Velde. Daartussen in brengt de handzame paperback echter nog heel wat meer dan de titel doet verwachten. Niet alleen passeren naast de Van de Veldes ook hun voorgangers en opvolgers in het genre de revue, maar ook schrijvers en dichters, prenten en kaarten. Tezamen een getuigenis van de invloed die de zeevaart had op de cultuur van de Republiek der Zeven (min of meer) Vereenigde Provinciën in die epische tweede helft van de zeventiende eeuw. Die invloed was enorm, en logisch in een samenleving die voor haar welvaart bijna uitsluitend afhankelijk was van de koopvaart, de visserij en alle daaraan verwante financiële, economische en ambachtelijke activiteiten – en van de vloot om dit systeem in stand te houden. De auteur richt zich met een vlot taalgebruik tot een groot publiek. Hij

schetst de Nederlandse samenleving in die tijd als de achtergrond van waaruit de vloot van de Republiek ontstond en werd ingezet, en waardoor op hun beurt de kunstwerken ontstonden die ons tot op vandaag van die vloot een onvervangbaar beeld bieden. De verschillen met de samenleving van vandaag zijn – alweer – enorm. De auteur is zich dat ook bewust. "Vandaag de dag staan de cultuur van de zeevaart en de maatschappij ver uit elkaar . . . Op een bevolking van zestien miljoen is nog maar een verwaarloosbaar percentage bij de zeevaart betrokken" (inleiding, blz.10). Juist daarom is zijn aanpak des te meer waardevol. Het levert "denkertjes" op bij observaties als: "Het zeewezen kon alleen maar voortbestaan doordat er telkens weer mensen bereid waren om naar zee te gaan."

De auteur heeft zich onthouden van gedetailleerde beschrijvingen van expedities en zeeslagen. Die zijn er genoeg, stelt hij. Ditmaal heeft hij de "Gouden Vloot" willen beschrijven "van binnen uit". Eigenlijk is dat: vanaf de wal. Belangrijke bronnen van informatie zijn dan ook de Admiraliteitsarchieven geweest, vooral die van de twee belangrijkste: Amsterdam en Rotterdam. Deze aanpak levert boeiende inzichten op in wensdenken, rivaliteiten en kortzichtigheden, de vrijwel chronische geldproblemen, maar biedt ook onderhoudende *petites histoires*. Een beloning van een rijksdaalder voor de goede tijding van een gewonnen gevecht lijkt niet erg royaal, maar het waren wel 50 (zilveren) stuivers en dat was ongeveer een weekloon voor een matroos op een oorlogsschip . . .

Interessant is ook hoezeer het niet "totale" oorlogen waren tussen Engeland en Nederland. De regelmatige "pakket"vaarten tussen de twee landen gingen gewoon door (met natuurlijk beiderzijds pogingen tot het verkrijgen van inlichtingen) en toen er in 1672 door de rampspoed in Nederland letterlijk geen brood meer op de plank dreigde te zijn voor de Van der Veldes vertrokken zij op uitnodiging van Karel II, tijdens de oorlog dus, naar – Engeland om daar hun werk voort te zetten; en later kregen zij ook weer opdrachten uit Nederland. Het was ook daarom interessant geweest als de auteur wat meer had aangegeven over de motieven aan Engelse zijde om tot drie maal toe de oorlog aan de Republiek te verklaren (en de derde maal ook van de Franse kant).

Ondanks de bescheiden omvang van dit boek biedt het toch ook zicht op

het verloop van de strategische positie van de Republiek in die jaren: de samenhang van de inkomsten uit de koopvaardij die de instandhouding van de vloot mogelijk maakte, die weer door de koopvaardij te beschermen de inkomsten daarvan verzekerde – en daar tegenover de kostbare strategisch offensieve operaties, ter zee en te land, die deelname aan de Grote Politiek met zich mee bracht maar het beperkte potentieel van de Republiek al gauw te boven ging, onder meer omdat die activiteiten ten koste gingen van bescherming van de koopvaardij, met alle gevolgen van dien.

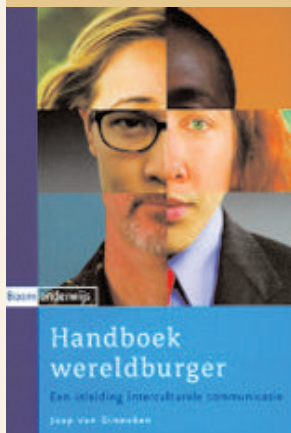
De auteur concludeert aan het slot, dat de Republiek een tijd “boven haar stand” heeft geleefd. Ik meen dat die conclusie voor discussie vatbaar is. Door een samenloop van omstandigheden heeft de Republiek enige tijd een unieke voorsprong gehad in de zeevaart. Die voorsprong is door haar benut, en zo lang mogelijk verdedigd. Dat zij daarna stuur- en bakboord is ingehaald door burenen met een groter potentieel – het zij zo. Maar de indrukwekkende nalatenschap van de Gouden Tijd van de Republiek met haar ideeën van burgerlijk bestuur, van kunsten, wetenschappen, maritieme en andere technieken en van de verkenning van de wereld is een erfenis waarop het Westen in veel opzichten heeft voortgebouwd. Het is dus maar goed dat die ambities er zijn geweest. Respect voor onze voorgangers die zich, ook met alle herkenbare menselijke zwakheden, zo hebben ingezet. Zij komen door dit meest recente werk van dr. Prud'homme weer wat dichterbij.

Enkele minder belangrijke oneffenheden (zoals “koperen” en “metalen” kanons i.p.v. bronzen, het Vlie “bij Den Helder”) die door nog één redactionele ronde zouden zijn uitgefilterd, zijn de auteur gaarne vergeven. Als goed historicus heeft hij gezorgd voor een uitvoerig notenapparaat, een literaturopgave en een register. Het is een vlot leesbaar maar ook heel informatief en “betrokken” discours geworden. Van harte aanbevolen.

P.R. Wouters
KTZ b.d.

Handboek wereldburger 2008. **Inleiding interculturele communicatie**

Auteur : Jaap van Ginneken
Uitgever : Uitgeverij Boom, Amsterdam 2008
Omvang : 207 blz.
Prijs : 26,00
ISBN : 978 90 473 0036 6

Dr. Jaap van Ginneken is tegenwoordig professor aan het *European American Institute/Ceram* in Nice. Dit boek is een kennismaking met interculturele communicatie.

Zeg je cultuur, dan benoem je verschillen. Het eerste hoofdstuk van het boek gaat over verschillen en natuurlijk over opmerkelijke zaken. “Doe maar gewoon, dan doe je gek genoeg” en “Je moet je kop niet boven het maaiveld uitsteken” zijn overbekende gezegden uit de Nederlandse republiek. Maar sommige buitenlanders ervaren dat gewoon doen als lomp.

Voor alle militairen die ooit in het buitenland tijdens missies werkten geldt dat je ontdekt dat je eigenlijk minder van de andere cultuur weet dan dat je vooraf dacht.

Het denken in stereotypen is aan de ene kant prettig, het helpt je zaken in te delen, aan de andere kant is het mede van invloed op de huidige botsing tussen de Europees-Christelijke en de Arabisch-Islamitische beschaving.

In zijn handboek komt Van Ginneken daar regelmatig op terug en haalt, ter illustratie en onderbouwing, de verboden aan uit de Bijbel:

“Winkelsluiting. De zevende dag, de sabbat, moet een dag van volstrekte rust zijn, gewijd aan de Heer.

Iedereen die dan werkt moet ter dood gebracht worden.” (Exodus 35:2)
Overigens mag men dan ook geen vuurtje ontsteken.

Taal is uitermate belangrijk tussen mensen en als deel van de cultuur. Mariniers die jarenlang in Noorwegen oefenden weten dat er inderdaad ontzettend veel woorden voor de verschillende soorten sneeuw zijn. Godsdienst legt vele waarden en normen op en is in elk cultuurgebied aanwezig. Landen met verwante taal, geschiedenis, godsdienst en ideologie worden vaak tot hetzelfde beschavingssysteem gerekend. De “westerse” beschaving is er een voorbeeld van. Maar ook gebaren zijn een mooi voorbeeld van cultuur. “Jaknikken” kan in Japan en China betekenen: “Ja, ik heb u verstaan en begrepen” en niet “ik ben het met u eens”. In het tweede hoofdstuk beschrijft Van Ginneken hoe de kinderen van jongs af aan zaken leren. Onder meer aan de hand van enkele stripfiguren leidt hij ons zo door het woud van stereotyperingen. Superman, Donald Duck en Asterix; over elk figuur valt wel wat te zeggen.

Sommige emoties zijn vrijwel universeel, andere heel specifiek voor een bepaalde groep. Het boek maakt je bewust van dit feit. Glimlachen heeft in de westerse cultuur een positieve betekenis, maar er zijn culturen waarin dit een negatieve betekenis heeft.

Het eigen volk is de maatstaf. Men noemt dat “etnocentrisme” en laat ons zien dat vervolgens het andere volk het altijd op vele punten verliest van het eigen volk.

Het derde hoofdstuk gaat over groepen en categorieën. Mensen leven in sociale groepen waarbij de eerste indrukken heel belangrijk zijn. We weten dat eigenlijk wel. Die eerste indruk kun je maar een keer maken. Cultuur vormt de persoonlijkheid, maar evenzo de waarneming. Onderzoek laat telkens weer zien dat we “ons eigen soort mensen” veel eerder geneigd zijn te helpen. Met deze drie hoofdstukken zijn de grondbeginselen benoemd.

De volgende hoofdstukken behandelen de verschillende velden die je als wereldburger kunt tegenkomen op je reis. Het varieert van korte reizen, expats en hun ervaringen, maar kijkt ook naar de verschillende beroepschappen. Voor een ieder is hier op zijn of haar eigen terrein iets terug te vinden. De cultuurschok wordt beschreven maar ook “culture fatigue” en de alomtvattende dubbelzinnigheid. Mariniers weten dit concreet te vertalen naar de leefervaringen van drie jaren op de Nederlandse Antillen of Aruba.

In het laatste hoofdstuk blikt Van Ginneken even terug op het geschrevene maar kijkt hij ook terug op zijn

loopbaan. Hier weer veel anekdotische voorbeelden die het boek zo gemakkelijk leesbaar maken. In dit hoofdstuk staan ook de “Gulden regels voor succesvolle interculturele communicatie.”

Het boek laat de lezer op een plezierige wijze kennismaken met interculturele communicatie. Militairen die de afgelopen jaren op vele missies kennis hebben gemaakt met andere culturen zullen veel “Aha-erlebnissen” tijdens het lezen ervaren. Het handboek is daarnaast ook zeer goed te gebruiken door cadetten en adelporsten die weten dat een expeditie krijgsmacht hen over de wereld zal brengen, in contact met andere culturen.

H.J. Bosch
LNTKOLMARNIS

BOEKSIGNALEMENT

Kroniek der Zeemacht **Gedenkwaardige gebeurtenissen uit vijf eeuwen Nederlandse marinegeschiedenis**

Eindredactie : M.A. van Alphen en A.M.C. van Dissel
Uitgever : BV Uitgeverij De Bataafsche Leeuw
Omvang : 494 blz.
Prijs : € 75,00
ISBN : 978 90 6707 640 1

Herziene, geactualiseerde herdruk, samengesteld door het Nederlands Instituut voor Militaire Historie. Deze editie is aangevuld met een beknopte geschiedenis van de Nederlandse zeemacht. Voorts zijn recente onderwerpen en tientallen nieuwe illustraties toegevoegd en is het register uitgebreid.

Wilt u een reünie in het Marineblad vermelden? Stuur uw aankondiging (waarin ook datum, locatie, tijd en contactgegevens zijn opgenomen) naar marineblad@kvmo.nl

13 mei 2009

Tweejaarlijkse reünie voor **ex-schrijvers/logistieke dienst administratie en ex-MARVA-schrijvers**. De reünie zal gehouden worden in het Evenementen Centrum op de marinekazerne te Amsterdam. De eigen bijdrage bedraagt € 20,00 over te maken op gironr. 5743269 t.n.v. Vereniging van ex-schrijvers/LDA-personeel KM. Voor meer informatie, zie onze website: www.schrijvers-lda.nl.

14 Mei 2009

Jaarlijkse reünie **Korvetten, KVD en OVW'ers Ned. Oost Indië 1945 - 1950** in het Indisch restaurant Kumpulan Bronbeek, Arnhem. Zaal open 10.00, aanvang 10.30. Deelname p.p. € 17,50. Voor abonnees "De Geus" € 15,00, ook voor partner. Aanmelding/informatie: Reünie Groep Zeemacht Nederland, Ronsseweg 275, 2803 ZB Gouda, telefoon: 06 10527061. Betaling t.n.v. RGZN te Gouda o.v.v 14 05 2009. Aanmeldingen met vermelding van naam, adres, postcode, woonplaats, telefoon, e-mail en opgave waarop gevaren. Aanmelders ontvangen circa een week voor de reünie een routebeschrijving en deelnemersbewijs.

28 mei 2009

FLO-afscheidsreceptie Verbindingsdienst KM. Locatie: "De Witte Raaf", Marinekazerne Willemsoord, Nieuwe Haven, Den Helder. De kosten, € 10,00, kunnen worden overgemaakt op giro 5459748 t.n.v. Commissie Verbindingsdienst KM, Boterzwin 3627, 1788 WL Den Helder. Uiteraard mag er ook aan de zaal betaald worden. Verdere inlichtingen bij LTZ2 L. Oosterbaan (0223-532881) en SMJRODVB b.d. F.J. Vriends (0223-642845)

8 juli 2009

Reünie kikvorsmannen. Locatie: Den Helder. Er wordt stil gestaan bij het vijftigjarig jubileum van de groep kikvorsmannen als onderdeel van het Korps Mariniers. Opgave via website: www.kikvorsman.nl.

29 augustus 2009

Reunie van **KIM lichting 1979**. Locatie: Den Helder. Voor meer informatie: KLTZ Theo Zelisse, parteejo@gmail.com

25 september 2009

Oudgediende Hofmeesters, botteliers, koks en marva's ingedeeld bij deze dienstvakken. Locatie: Amsterdam Marine Kazerne. Verdere informatie: L. v.d. Tas, telnr.: 0714 023 346. Tijd: 10.00 – 16.00 uur. De kosten voor deze dag zijn € 15,00 te storten op giro 4906478, tnv C. v. Tol, Boternessenstraat 38, 1382 EC, Weesp, met vermelding 'Contactdag.'

30 oktober 2009

65 jaar Vrouw in de Koninklijke Marine.

Locatie: Witte Raaf. Informatie: www.reunie.ex-actkm.nl.

4 december 2009

Koninklijke Marine Sinte Barbara viering. Locatie: Den Helder. Voor en door actief dienende zee-officieren met aantekening ARTO of OVART, KMR-officieren afkomstig uit de dienstvakken Geschutsmaker, Vuurleidingskonstabel, Geschutskonstabel en andere marinelieden met artilleristische betrokkenheid. Naast het reüniegehalte worden het artilleristisch verleden, heden en toekomst belicht. Op de avond zal ook de Sinte Barbara-trofee worden uitgereikt aan artillerist(en) die van zich hebben doen spreken. Meer informatie: Sinte Barbara Reünie Commissie: LTZ1 Stephan Glaser (06-20324422) en LTZ1 ir. Ronald de Groot (0223-652623). Website: www.sintebara.com.

naam : Magda Langbroek
 geboortedatum : 18 augustus 1945
 rang : LTZA2
 jaar in diensttreding : 1965
 jaar uit diensttreding : 1997

Waarom destijds naar de marine?

‘Een broer van mijn moeder was voor zijn nummer in dienst bij de KM en was kok. Hij kon een goede rijsttafel maken en dat wilde ik ook. Er stond in de Libelle ook een advertentie om Marva (Marine Vrouwen Afdeling) te kunnen worden.

In april 1965 heb ik een bon in gestuurd om nadere inlichtingen te krijgen over de MARVA. Er is ook bij mij thuis nog een Marva-personeelsofficier geweest om nadere uitleg te geven en te vertellen wat mijn mogelijkheden waren om kok te worden. In mei ben ik in Hilversum medisch en psychisch gekeurd en later in mei moest ik ook nog voor een Provinciale Commissie van het centraal Selectie Orgaan voor de Militaire vrouwenafdelingen verschijnen. Gelukkig werd ik goed gekeurd.’

Wat was uw eerste plaatsing?

‘Na zes weken de Eerste Militaire Vorming in Amsterdam en zes weken een “vak” (koks)opleiding in Hilversum te hebben gehad kwam ik op 13 december 1965 te werken bij de Marva Afdeling in Den Haag.’

Welke plaatsing(en) staat u het meest bij? Waarom?

‘Dit is een moeilijke vraag voor mij om daar antwoord op te geven omdat al mijn plaatsingen mij nog goed bijstaan! Maar ik zal er een paar uitlichten. Toen ik na de Haagse periode op MVKV (Marine Vliegkamp Valkenburg) in de officierskombuis kwam te werken heb ik daar van mijn toenmalige chef majoor J. van den Einden heel goed de rijsttafel leren maken.

Na het varen op Hr.Ms. Zuiderkruis (1980-1982) kwam ik op NORA (radio ontvangst station te Noordwijkerhout) te werken. Daar kookte ik voor 30 personen per dag en kon ik veel nieuwe gerechten uitproberen. Het was er erg gezellig. In 1987 werd ik uitgezonden naar Aruba voor negen maanden maar dat werden er uiteindelijk tien.

Later ben ik Chef Logistieke Dienst (CLD) geworden op de Van Ghentkazerne in Rotterdam. Daar was het hard werken maar het was wel een fijne tijd.’

Waar bent u het meeste trots op in relatie tot uw marineloopbaan?

‘Tot 1978 kon ik niet “hoger” worden dan HMARVAKOK 2 (sergeant). Door het integreren van de Marva’s in de marineorganisatie en beroeps te worden kregen de vrouwen ook de kans om “hogerop” te kunnen komen met de standen en rangen gelijk aan de mannen. Mits je voldeed aan de daarvoor gestelde eisen. Dus toen ik per 1 januari 1986 sergeant-majoor kok werd was ik daar best trots op. Eigenlijk werd ik sergeant-majoor LDV, Logistieke Dienst Verzorging. In 1979 had de minister mij een brief geschre-

‘velen, mariniers maar ook vlootpersoneel, vonden het toch moeilijk te accepteren dat een vrouw de “baas” was’

ven dat zowel voor de mannen en vrouwen de dienstvakken kok, hofmeester en bottelier bij elkaar in één dienstvak werden ondergebracht en LDV werden genoemd!’

U behoorde tot de eerste vrouwelijke militairen aan boord van Hr.Ms. Zuiderkruis en u was de eerste vrouwelijke onderofficier op de marinebasis Savaneta, Aruba. Deze rol van ‘wegbereider’ zal toch niet altijd gemakkelijk zijn geweest.

‘Toen ik werd gebeld met de vraag of ik van januari tot en met september 1987 naar Aruba wilde gaan heb ik daar “ja” op gezegd,

want ik wilde mezelf de kans om adjudant te worden niet ontzeggen. Op Aruba werd het me inderdaad als enige vrouwelijke onderofficier niet altijd makkelijk gemaakt. Ik was CLD en chef van de manschappen eetzaal. Eigenlijk een dubbele taak. Velen, mariniers maar ook vlootpersoneel, vonden het toch moeilijk te accepteren dat een vrouw de baas was over het logistieke personeel! Ik had het gevoel dubbel zo hard te moeten werken om maar te bewijzen dat ik heus wel wist waarmee ik bezig was. Toch hebben “tegenwerkingen” mij juist sterker gemaakt, waardoor ik heb bereikt wat ik graag wilde bereiken.’

Hoe kijkt u terug op uw loopbaan?

‘Dat is moeilijk te omschrijven maar in het geheel met een zeer goed gevoel! Als Marvakok 3 KMR in dienst gekomen en er dan als LTZA 2 uit te gaan is/was maar voor weinig vrouwen weggelegd.’

Wat was uw mooiste moment bij de marine?

‘Er waren veel mooie momenten in mijn marineloopbaan maar het mooiste moment was wel dat ik in 1991 werd benoemd tot officier van vakdiensten, wat een jaar later werd omgezet naar officier van administratie.’

Wat mist u het meest? En wat helemaal niet?

‘Voordat ik de dienst uit zou gaan dacht ik nog dat ik het werken bij de KM en mijn collega's erg zou gaan missen. Dat is me enorm mee gevallen omdat ik gelijk andere bezigheden had. Wat ik helemaal niet mis? Daar kan ik geen antwoord op geven.’

Wat bent u na uw leeftijdsontslag gaan doen?

‘Voordat ik met leeftijdsontslag ging was ik al actief in een werkgroep van de gemeente Leidschendam met een stedenband in Polen (Konstancin – Jeziorna). Per 1 september 1997 ging ik gelijk naar Polen met onze werkgroep. De burgemeester en zijn vrouw gingen ook mee omdat de burgemeester afscheid ging nemen i.v.m. zijn vertrek uit zijn functie. Dit werk heb ik tot september 2005 gedaan.

Sinds april 1996 was ik al regiovertegenwoordigster in de Vereniging van ex- en actief dienende vrouwelijke militairen der

‘wat voor advies zou ik kunnen geven over de logistieke verzorging die niet meer in handen is van de marine maar van Paresto?’

Koninklijke Marine. Ik zat ook in het dagelijks bestuur. Onze vereniging is op 8 oktober 1970 opgericht met als doel het contact tussen de ex- en actief dienende vrouwelijke militairen van de KM te onderhouden en het verlenen van hulp en advies aan haar leden op maatschappelijk gebied.

Van de regio-vertegenwoordigsters met hun hulpen wordt verwacht dat zij enige keren per jaar een gezellige bijeenkomst organiseren. In januari is dat zeker een Nieuwjaarsbijeenkomst. Soms ben je druk met de bezigheden en soms is het wat rustiger. Op 30 oktober hebben we weer de grote 5-jaarlijkse reünie, 65 jaar vrouw in de KM.

Daar moet weer werk voor verzet worden. En volgend jaar vieren we dat onze vereniging 40 jaar bestaat. Genoeg te doen!’

Wat zijn uw huidige werkzaamheden/welke functie?

‘Na zes jaar regiovertegenwoordigster te zijn geweest moest ik volgens de statuten aftreden. Mijn opvolgster vroeg mij om haar hulp te worden en daar heb ik ja opgezegd. Dus bleef ik wel in het landelijk bestuur. Nu ben ik sinds vorig jaar weer regiovertegenwoordigster.

Vorig jaar en dit jaar in maart hebben Loes (mijn hulp) en ik tien van onze heel oude dames, allen oud- MARVA's, die haast ner-

gens meer naar toe kunnen gaan, bij mij thuis uitgenodigd om ze een gezellige dag te geven en ze een rijsttafel aan te bieden. Met hulp van een andere regiolid en haar man zijn ze met de auto van huis opgehaald en na afloop weer naar huis teruggebracht. Het geeft een goed gevoel om wat voor een ander te doen.’

Stel u was destijds niet aangenomen, wat zou u dan zijn gaan doen?

‘Ik zou met mijn INAS-diploma de verpleging in zijn gegaan, een ander verzorgend beroep hebben gekozen of in een ziekenhuis of “bejaarden” huis toch weer voor de keuken hebben gekozen.’

Heeft u nog een goed advies voor de marineleiding?

‘Wat voor advies zou ik kunnen geven over de logistieke verzorging die niet meer in handen is van de marine maar van Paresto? Het is helaas mijn “smaak” niet meer. Dat is jammer maar het is niet meer terug te draaien.’

Piraterij is momenteel een hot item. In 2008 werden in de Golf van Aden maar liefst honderdtwintig schepen aangevallen door piraten. Niet voor niets escorteerden Hr.Ms. Evertsen en Hr.Ms. De Ruyter vorig jaar elk gedurende drie maanden vrachtschepen met hulpgoederen van het VN World Food Programme (WFP) in de Somalische wateren om te voorkomen dat deze door piraten werden gekaapt.

Duinkerker kapers in het leven van vice-admiraal Witte Cornelisz. de With

Witte Cornelisz. de With aan dek van een oorlogsschip. Gekleurde chromolitho van Pieter Wilhelmus de Weijer. (Marinemuseum Den Helder, A/003/954)

Hr.Ms. De Zeven Provinciën maakt vanaf eind maart 2009 deel uit van de NAVO-operatie *Allied Protector* om de piraterij voor de kust van Somalië te bestrijden. Enkele maanden later zal Hr.Ms. Evertsen deelnemen aan de EU-operatie Atalanta ter bescherming van humanitaire transporten. Ook in de landelijke media is piraterij na lange tijd een geregeld terugkerend nieuwsitem.

Ruim vierhonderd jaar geleden, tijdens het leven van Witte Cornelisz. de With, lag dit anders. Piraterij en de in die tijd juridisch geaccepteerde kaapvaart behoorden toen tot de 'normale' bedrijfsrisico's. Zij waren een plaag voor reders, zeevarenden en het thuisfront, maar geen voorpaginanieuws.

Op 29 maart 1599 werd Witte Cornelisz. de With in

Brielle geboren. Het was toen oorlog. De Opstand van een aantal noord-Nederlandse gewesten tegen Spanje was al dertig jaar gaande. Zo werd in De With's geboortjaar stuurman Cornelis Cornelisz. Duyst - hij woonde in Delfshaven - met zijn haringbuis op de Noordzee door Duinkerker kapers veroverd en naar Duinkerken opgebracht. Tegen betaling van een losgeld van ongeveer 4.000 gulden konden zijn reders en familie hem vrijkopen. Twee jaar later gingen twee van Duyst's bemanningsleden, Arien Ariensz. en Corstiaen Cornelisz. naar de Rotterdamse notaris Dirck Jacobsz. Gommersbach. Zij lieten hem opschrijven dat de Duinkerker kapers zich niet aan hun afspraak hadden gehouden. Stuurman Cornelis Cornelisz. Duyst zat nog steeds in de Duinkerke gevangenis en was niet tegen het overeengekomen losgeld vrijgelaten.

De verovering van deze Delfshavense haringbuis door Duinkerker kapers die in dienst van de koning van Spanje opereerden, had op dat moment geen grote nieuws waarde. Talloze verklaringen werden toentertijd bij plaatselijke bestuurders en notarissen afgelegd over gekaapte vissersschepen en koopvaardij schepen. De schepen waren veroverd, tot zinken gebracht of opgebracht naar de Vlaamse havensteden Duinkerken of Nieuwpoort en vanaf 1604 ook naar Oostende. Iedereen in de Nederlandse havensteden kende wel iemand die langere of kortere tijd in een Vlaamse gevangenis had doorgebracht. Ook Witte Cornelisz. de With heeft tijdens zijn maritieme carrière veel met de Duinkerker kapers te maken gehad. In de bestrijding van deze kapers boekte hij zijn grootste successen.

Tijdens het "Witte de With jaar" dat op 8 november 2008 in Rotterdam startte, zal aan dit facet en aan zijn andere kwaliteiten ruimschoots aandacht worden besteed.

Witte Cornelisz. de With

Witte Cornelisz. de With trad in 1616 op zeventienjarige leeftijd in dienst bij de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), later volgden aanstellingen bij de West-Indische Compagnie (WIC). Samen met Piet Hein was hij in 1628 verantwoordelijk voor de verovering van de Zilvervloot. Daarna maakte hij de overstap naar de marine. Gedurende 42 jaar was hij op zee werkzaam, 15 jaar als

Vier-ponds kogel afkomstig uit De With's vlaggenschip De Brederode dat in 1658 in de Sont zonk. Geschonken door de Deense marine in 1958. (Marinemuseum Den Helder, C/007/017)

kapitein en maar liefst 21 jaar als viceadmiraal. Hij bereikte al snel de militaire top. Als vlagofficier werkte De With samen met de bekende zeehelden Piet Hein, Maarten Harpertsz. Tromp en Michiel Adriaensz. de Ruyter. In tegenstelling tot Tromp en De Ruyter bezielde De With alle wereldzeeën. Hij vocht tegen Barbarijse zeerovers in de Middellandse Zee, tegen Portugezen op de kust van Brazilië en in Azië, tegen Zweden in de Sont en op de Oostzee en tegen Spanjaarden, Duinkerker kapers, Engelsen in de Noordzee en in het Kanaal.

De With was een strijd lustig man, hij bezat een enorme nautische kennis, hij beschikte over strategisch inzicht, hij had een ijzeren doorzettingsvermogen en hij was een groot zeeman. Hij was in tegenstelling tot veel collega's intellectueel goed onderlegd. Hij schreef veel en blonk uit in allerlei berekeningen. Bij zijn dood liet De With een veertigtal (nautische) boeken na. Deze vlootvoogd was eigenzinnig en had een moeilijk karakter. Hij was gehaat en gevreesd bij zijn ondergeschikten, hij werd gemeden door zijn collega's en hij kwam voortdurend in conflict met zijn opdrachtgevers. Toch bleef hij in zijn functie gehandhaafd. Vechtmiraal De With kon niet worden gemist. Pas in 1658 zou hij strijdend ten ondergaan.

Duinkerker kapers

Zodra in de eerste jaren van de Opstand de Vlaamse kust en de havenplaatsen Duinkerken en Nieuwpoort door de Spaanse bevelhebber Parma waren veroverd, werd door hem in Duinkerken een marine-organisatie in het leven geroepen om de opstandige gewesten in hun handelsbelangen te treffen. Duinkerken werd van vissersplaats omgevormd tot een vlootbasis voor kaper- en oorlogsschepen. Op 1 september 1583 verleende Parma zijn eerste kaperbrieven. Niemand mocht ter kaapvaart uitvaren zonder een commissie- of kaperbrief. Wel werd iedereen in de gelegenheid gesteld een dergelijke brief aan te schaffen en kaperschepen uit te rusten om koopvaardij-schepen en vissersschepen van de opstandelingen buit te maken. Ook de Spaanse overheid zelf rustte een aantal

kaperschepen uit. Onder het motto: "Ruiner les pêcheries et le commerce des rebelles" liepen vanaf 1583 tientallen en in sommige jaren zelfs bijna honderd kaperschepen in zee. De Duinkerker kapers waren geboren. Tot aan 1647 brachten zij de Nederlandse handel en visserij enorme schade toe.

De operatiegebieden van de Duinkerker kapers lagen verspreid over het Kanaal en de hele Noordzee. Veelvuldig werden bij de Doggersbank kabeljauwvissers genomen. De haringvissers werden gedurende het hele vangstseizoen vanaf de Orkney-eilanden tot ver in de Noordzee achtervolgd. Aan de ingang van het Kanaal of op de noordoostkust van Schotland trachtten de kapers terugkerende Oostindiëvaarders op te vangen. Langs de Franse kust en eveneens bij de ingang van het Kanaal werden aanvallen uitgevoerd op Nederlandse Bordeaux- en Rouaanvaarders alsook op zoutschepen die uit Frankrijk, Portugal of Spanje kwamen. Langs de hele Zeeuws-Hollandse Noordzeekust belaagden zij de kustvissers. Op de Duitse en Deense kust werden de Oostzevaarders onderschept. Als er geen Nederlandse oorlogsschepen voor de riviermondingen waren gestationeerd, probeerden zij ook daar hun slag te slaan.

Zelfs onder de kanonnen van Vlissingen, op de Zuiderzee voor Amsterdam en in de Maasmonding bij Brielle en Maassluis veroverden de Duinkerker kapers menig Nederlands schip.

Ontmoette een visser of koopvaarder op zee een kaper, dan werd in het gunstigste geval alleen een gedeelte van de vangst of lading in beslaggenomen. In het ergste geval werd het schip tot zinken gebracht en de bemanning omgebracht. Slechts de stuurman of kapitein werd gespaard. De meest voorkomende vijandelijke handelwijze was dat de stuurman of kapitein op het kaperschip werd overgezet om met zijn leven borg te staan voor het in een 'rantsoenbrief' geëiste losgeldbedrag. Soms werden ook een of meer bemanningsleden meegenomen en geprest tot dienst nemen op de kaperschepen of naar de galeien gestuurd. Naast het rantsoeneren van de stuurman of kapitein werd de bemanning van zijn eigendommen beroofd en het schip meestal leeggeplunderd. In enkele gevallen werd het schip verbrand en een deel van de bemanning aan land gezet of op een ander schip geplaatst.

Honderden Zeeuwse en Hollandse zeevarenden kwamen in aanraking met deze Duinkerker kapers. Velen brachten maanden door in Vlaamse gevangenissen, sommigen overleefden de erbarmelijke omstandigheden niet, anderen moesten noodgedwongen hun 'nering' beëindigen en berooid huiswaarts zeilen.

De Nederlanders traden hard tegen de Duinkerker kapers op. Gevangen genomen kapers hoefden niet op clementie te rekenen. Zij werden veelal direct overboord gezet. Sommigen werden aan land gebracht. Hen wachtte dan na verhoor de galg.

Ook troffen de gewestelijke bestuurders, de Staten-Generaal of de admiraliteitscolleges allerlei tegenmaatregelen. Oorlogsschepen kregen expliciet de opdracht

Witte Cornelisz. de With in gevecht met vijf Duinkerker kapers in 1641. Schilderij van Jacob Gerritsz. Loef. (Greenwich, National Maritime Museum)

zoveel mogelijk kaperschepen uit te schakelen, premies werden uitgelooft voor degenen die een kaperschip opbrachten, vissersvloten werden beschermd en net als in de Tweede Wereldoorlog werden koopvaardijsschepen verplicht in konvooi te varen onder het toezicht van begeleidende oorlogsschepen. Daarnaast blokkeerden Nederlandse oorlogsbodems de Vlaamse kust om te voorkomen dat kaperschepen in zee konden lopen.

Witte de With en de Duinkerker kapers

Vanaf de jaren dertig van de zeventiende eeuw was Witte Cornelisz. de With direct betrokken bij de bestrijding van de Duinkerker kapers. Hij konvoeierde lange tijd de haringvloot uit de Maassteden, commandeerde eskaders die jacht op Duinkerker kapers maakten of blokkeerde de thuishavens van de kapers. De With bouwde een indrukwekkende staat van dienst op. Op verzoek van Witte de With verklaarde zijn oud-collega viceadmiraal Jasper Liefhebber in 1640 voor een Rotterdamse notaris dat De With in 1628 het admiraalsschip van Oostende had veroverd, dat hij in 1630 het schip van kaperkapitein Jan de Vos uit Nieuwpoort had uitgeschakeld en dat hij in 1634 het grote Duinkerker kaperschip Alfonsus had buitgemaakt, maar dat zijn oud-collega het hier bijbehorende buitgeld nog niet had ontvangen.

In de zomer van 1640 verwierf de admiraal grote bekendheid met zijn optreden tegen het eskader van de Duinkerkerse admiraal Michiel van Doorn en zijn viceadmiraal Matthijs Rombouts. Met elf schepen opende hij de aanval op elf Duinkerkers. Na afloop van het gevecht noteerde De With in zijn scheepsjournaal:

“Bij haer comende, wiert vreselijck op ons want en masten geschoten, alsoo wij de voorste waren en alsoo den viceadmiraal van den vijant, Matthijs Rombouts., de achterste van des vijants gros was.

Wij seylden sonder stutten of seyl te minderen den voorn. Romboutsz. aen sijn bagboortsijde aen boort ende hebben int aen boort leggen ons canon 2 à 3 mael op hem gelost ende sijn daernaer hantgemeen geworden met pycken en ander hantgeweer ende naer een half uyre vechten heeft den vijant om quartier geroepen ende hebben alsoo den voorn. Romboutsz. veroverd, doch sijn persoon is doot geschoten”.

Bij zijn thuiskomst ontving De With voor zijn optreden blijken van waardering. Er werd zelfs een portret van de viceadmiraal verspreid, met als onderschrift zijn successen. Een jaar later had hij weer succes. In het voorjaar van 1641 begeleidde De With een konvooi Nederlandse koopvaarders dat vanuit Bordeaux en Nantes naar huis zeilde. Onderweg stuitte hij op een Duinkerker eskader. In zijn autobiografische aantekeningen - zij zijn vorig jaar november opnieuw gepubliceerd -, verwoordde hij dit incident kort en bondig:

“19 maart [1641] Negentien Duijunkerkeren, in meeninge de voorszegde vloot te attaqueren, ontmoet. Drie daeraf genomen, de rest verjaegt. De gemelte vloot onbeschadigt van hem in salvo (veiligheid) gebragt”.

Deze gebeurtenis is door de Enkhuizer schilder Jacob Gerritsz. Loef op doek vastgelegd. Hij maakte het schilderij in 1643. Het heeft als titel: ‘Witte de With in gevecht met vijf Duinkerker kapers’. Op het schilderij bevindt zich in het midden een Nederlands admiraalschip, dat hevig vuurt op de andere schepen, die door hun vlaggen met een gekarteld kruis zijn te identificeren als Duinkerkerse schepen. Het meest rechtse schip heeft een Caritas op de spiegel.

Pas in 1646 verdwenen de Duinkerker kapers uit Witte de With's zeemansleven. Met succes werd in samenwerking met Frankrijk toen Duinkerken over land en vanuit zee aangevallen. Op 11 oktober 1646 gaf de stad zich over. Het ‘Algiers van het noorden’, zoals Duinkerken door

tijdgenoten wel werd genoemd, was voorlopig uitgeschaakeld. Nederlandse kooplieden, reders en zeevarenden konden weer met een gerust hart adem halen.

Witte de With werd voor zijn inspanningen bij Duinkerken door de Franse koning Lodewijk XIV in de adelstand verheven en benoemd tot ridder van de orde van de Heilige Michaël.

Witte de With was van Briels jongetje tot ridder en viceadmiraal opgeklommen.

“Witte de With jaar”

In 2003 hadden we een Trompherdenking en in 2007 een De Ruyterjaar. Vorig jaar op 8 november, de dag waarop Witte de With met zijn schip De Brederode 350 jaar geleden in de Sont ten onder ging tegen een Zweedse vloot, startte in Rotterdam het “Witte de With jaar”.

Eindelijk is er een jaar lang aandacht voor deze veelal veruisde zeeheld die te vaak in de schaduw van Piet Hein, Maarten Harpertsz. Tromp en Michiel Adriaensz. de Ruyter stond.

De komende tijd is hij nu eens niet de ‘Eeuwige Tweede naast Tromp’. Viceadmiraal Witte Cornelisz. de With heeft een jaar lang ‘het roer in handen’. Met een tentoonstelling en activiteiten op de scheepswerf ‘De Delft’ in Rotterdam, een expositie in het Tromp’s Huys op Vlieland, lezingen en nieuwe publicaties over de admiraal wordt aan dit jubileumjaar invulling gegeven. ←

Dr. Adri P. van Vliet is hoofd van de Afdeling Publieksinformatie en Collecties, tevens plaatsvervangend directeur, van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie.

Gebruikte bronnen en literatuur

- Gemeentearchief Rotterdam
Oudnotarieel archief Delfshaven, 3836
(aktenr. 73/101: 1 december 1602)
Oudnotarieel archief Rotterdam, 142
(aktenr. 218/339: 27 augustus 1640)
- Nederlands Instituut voor Militaire Historie

Persoonsdocumentatie

- Walter Breeman van der Hagen, *Het leven en de daden van Witte Cornelisz. De With*. Uitgegeven en hertaald door dr. Anne Doedens (Franeker 2008).
- Anne Doedens, *Witte de With 1599-1658. Wereldwijde strijd op zee in de Gouden Eeuw* (Zutphen 2008).
- H.A. l'Honoré Naber en N.A. Woudstra, ‘Zeeroverij: schending van de vrije zee’, in: *Militaire Spectator* 178 (2009) nr. 2, p. 80-91.
- P.J. van der Kruit, ‘Zeeroof. Enkele internationaal-rechterlijk aspecten van hedendaagse zeeroof rond Somalië’, in: *Marineblad* 119 (2009) nr. 1, p. 18-22.
- A.P. van Vliet, ‘Privateering as an Instrument of Economic and Naval Warfare in Flanders, Zeeland and Holland, 1568-1697’, in: David J. Starkey en Morten Hahn-Pedersen (eds), *Bridging Troubled Waters. Conflict and Co-operation in the North Sea Region since 1550* (Esbjerg 2005) 45-57.
- J.C.M. Warnsinck, *Drie 17e eeuwse admirals. Piet Heyn, Witte de With, Jan Evertsen* (Rotterdam 1977).

Activiteiten in het “Witte de With jaar”

Tentoonstellingen

“Het leven van Witte de With” bij
Stichting Historisch Schip *De Delft*,
Schiehaven 15, 3024 EC Rotterdam
www.dedelft.nl

“Witte de With: voor altijd de tweede?”
bij Museum Tromp’s Huys, Dorpsstraat 99,
8899 AD Oost-Vlieland
www.trompshuys.nl

Lezingen

Lezingencyclus bij Stichting Historisch
Schip *De Delft*, Schiehaven 15, 3024 EC
Rotterdam
www.dedelft.nl

Nieuwe publicaties

Walter Breeman van der Hagen, *Het leven en de daden van Witte Cornelisz. De With*. Uitgegeven en hertaald door dr. Anne Doedens (Franeker 2008).

Anne Doedens, *Witte de With 1599-1658. Wereldwijde strijd op zee in de Gouden Eeuw* (Zutphen 2008).

Anne Doedens en Henk Looijesteijn, *Op jacht naar Spaans zilver. Het scheepsjournaal van Willem van Brederode, kapitein der mariniers in de Nassause vloot (1623-1626)* (Hilversum 2008).

Portretpenning van
Witte Cornelisz. de With
vervaardigd door
Jac. J. van Goor (1938).
(Marinemuseum Den
Helder, J/002/079)

Terugblik thema-avond Werkgroep Jongeren KVMO 'Wat te doen voor je poen?'

Na een periode van relatieve kalmte is er begin dit jaar een actieve herstart geweest van de Werkgroep Jongeren van de KVMO. In de Marineclub hadden zich jonge KVMO-leden verzameld van diverse 'komaf'; van adelborst tot 20C, van zeedienst tot elektrotechnische dienst. Binnen deze groep heerste groot enthousiasme om een verscheidenheid aan thema's op de agenda te zetten.

Op woensdag 15 april was het zover, de eerste thema-avond van de Werkgroep Jongeren (WGJ) op het Koninklijk Instituut voor de Marine! Het thema "Wat te doen voor je poen?" had ruim 30 jonge KVMO-leden bijeen gebracht.

Vier officieren vertelden over de inhoud van hun functie, deelden persoonlijke ervaringen en gaven weer waar zij binnen de functie mee te maken krijgen. Een vijfde officier vertelde op persoonlijke titel over het e-portfolio.

Het spits werd afgebeten door LTZE 2 OC Bionda Mertens, systeemengineer bij divisie SEWACO op het Marinebedrijf. Zij is betrokken bij alle lanceringen die worden gedaan door de marinefregatten, van begin tot het eind. Aan de hand van een filmpje maakt Mertens duidelijk dat zij tijdens de meest spectaculaire momenten mag meevaren.

Daarna was het de beurt aan een LTZ 2 OC die na een varende carrière op zoek was naar een walplaatsing. Deze vond hij bij de Militaire Inlichtingen -en Veiligheidsdienst, als Afghanistan analist. Vooral de impact die je als 2 OC met een dergelijke analyse kan bewerkstelligen geeft voldoening, de inzet van troepen wordt namelijk mede bepaald door dit soort analyses.

LTZA 2 OC Marc Hermsen, S4 bij het Amfibisch Gevechtsteunbataljon, vertelde hoe het bataljon eruit ziet na de samensmelting van het Amfibisch Ondersteuningsbataljon en het Gevechtsteunbataljon.

Hij is verantwoordelijk voor de operationele logistiek en de materiële gereedheid van vier verschillende specialistische compagnieën. Een unieke operationele functie, omdat dit de enige S4 functie is die door een vlootofficier wordt vervuld.

Hoe het is om werkzaam te zijn als junior woordvoerder/voorlichter bij de afdeling communicatie CZSK vertelde LTZA 2 OC Pauline Handgraaf. De verschillende tv-programma's van "Try before you die" tot en met "Schooltv" die medewerking van de Koninklijke Marine vragen. Ook het trainen van personeel in de omgang met de media hoort bij deze erg afwisselende functie.

Als laatste gaf LTZA 2 OC Joris ten Berg van Demand Management bij P&O een uitleg over het e-portfolio en wat dat voor ons als jonge lijnmanagers en later misschien als gebruiker gaat betekenen.

De werkgroep kan terugkijken op een geslaagde eerste avond. Ook de deelnemers hadden waardering:

"Eindelijk eens een beeld van wat er allemaal kan, na je verplichte LTZ 2 functies." En: "Wanneer je niet meer binnen CZSK werkt, is het lastig om jouw netwerk op peil te houden, dit soort avonden helpt daar bij."

Je zult komende tijd nog meer van de werkgroep gaan horen. Heb je ook interesse in de WGJ of suggesties? Stuur dan een mailtje naar LTZA 2 OC Tim Timmerman, secretaris KVMO: secretaris@kvmo.nl

8 september 2009

KVMO Maritiem Evenement 2009

Op dinsdag 8 september 2009 vindt het jaarlijkse Maritiem Evenement voor postactieve KVMO-leden plaats, dit keer is het vertrekpunt Drimmelen.

Omdat de KVMO een groot aantal postactieve leden heeft, is het niet mogelijk om voor alle PA-leden jaarlijks een dergelijk evenement te organiseren. Ieder jaar is om die reden een regio "aan de beurt". De afgelopen twee jaren vond het evenement respectievelijk in Amsterdam (regio Midden) en op Texel (regio Noord) plaats.

In 2009 is het Maritiem Evenement bestemd voor de KVMO-leden uit de **regio Zuid**.

De dag zal onder meer bestaan uit een vaartocht vanuit Drimmelen via de Bergsche Maas stroomopwaarts en daarbij gemillimeterde

doorgang door sluisen, stukje Biesbosch en zicht op Loevestein. Afhankelijk van het aantal deelnemers zal als pleisterplaats voor Heusden of Woudrichem worden gekozen, waarbij tevens een rondleiding onder leiding van gidsen wordt verzorgd.

Gezien het programma is deelname helaas beperkt tot maximaal 240 deelnemers.

Meer informatie over het Maritiem Evenement wordt medio mei naar de postactieve leden, die woonachtig zijn in de regio Zuid, toegezonden.

Vacature

In het najaar van 2009 komt de functie van Hoofd Sectie Georganiseerd Overleg, HSGO, beschikbaar. Het HSGO is binnen de FVNO/MHB het aanspreekpunt op arbeidsvoorwaardelijk gebied en is tevens hoofdonderhandelaar van de FVNO/MHB in de sector Defensie.

De KVMO is op zoek naar een LTZ1/Majoor met levenservaring, doorzettings- en inlevingsvermogen. Vindt u dat de arbeidsvoorwaarden en goed werkgeverschap beter kunnen en/of gemoderniseerd moeten worden en heeft u daar ideeën over? Denkt u graag mee over processen, heeft u bestuurlijke ervaring en bent u communicatief sterk?

Neem dan contact op met ons op, per mail: secretaris@kvmo.nl of telefonisch: (070) 38 39 504.

Het hoofdbestuur van de KVMO heeft de droeve plicht u in kennis te stellen van het overlijden van:

W. van Nauta Lemke, KTZ b.d. († 14 april 2009)
mevr. A. de Koning-Havik, weduwe († 7 april 2009)

Wij betuigen de nabestaanden onze deelneming en wensen hen veel sterkte toe.

Regio-activiteiten 2009

Regio Noord

5 mei 6 okt **PA borrel voor oud-officieren**
 2 juni 3 nov locatie : Marineclub, Den Helder
 1 sept 1 dec aanvang: 17.30 uur

4 mei **Dodenherdenking**

Regio Midden

12 mei 13 okt **Regiovergadering met aansluitend borrel**
 9 juni 10 nov locatie : Coffeecorner van gebouw 35 op de
 14 juli 8 dec Frederikkazerne te Den Haag
 8 sept tijd : 17.00-19.00 uur

Regio Zuid

29 mei **Barbecue**
 locatie : De Merelhoeve
 aanvang: 18.00 uur

11 juni **Excursie KVEO naar Belgische collegae**

27 sept **Ontmoetingsborrel**
 locatie : De Merelhoeve – Nw&St Joosland
 aanvang: 13.00 uur

11 dec **Kerstfestijn**
 locatie : De Merelhoeve – Nw&St Joosland
 aanvang: 18.00 uur

Voor de activiteiten van de regio Zuid dient u zich 5 werkdagen van te voren op te geven bij P. v.d. Laan.
 Tel/fax 0118602677. e-mail: f2hvpvanderla@hetnet.nl

De deadline voor het aanleveren van bijdragen voor de rubriek KVMO-zaken voor het juninummer is 18 mei 2009.

De Koninklijke Vereniging van Marineofficieren

Ere-leden:

Ir. S.J.J. Hoffmann, KTZT b.d.
 drs. G. Brand, KTZA b.d.
 K.G. Spaans, LTZSD 1 b.d.
 A.H.P. Knoppen, KOLMARN b.d.
 L.J.M. Smit, KTZ b.d.
 Drs. T.G.D. Steenbeek, KTZA b.d.

Hoofdbestuur:

Voorzitter:
 P.J. van Maurik, KLTZ
 Vice-voorzitter:
 H.J. Bosch, LNTKOLMARN
 Hoofd Sectie Georganiseerd Overleg:
 ing. M.E.M. de Natris, LTZ 1
 Secretaris:
 drs. T.R. Timmerman, LTZA 2 OC
 Penningmeester:
 drs. M. Koopman, KLTZA

Namens Regio Noord

ing. F.J.J. Schoonhoff, LTZE 1
 Namens Regio Midden
 K.F.J. Henkelman, KLTZ
 Namens Regio Zuid
 J.T. van Elsen, LTZ 1
 Namens Werkgroep Postactieven
 P.J.G. van Sprang, KTZA b.d.
 Namens Werkgroep KMR's
 mr. S. Boeke, LTZA 2 OC b.d. KMR
 Namens Werkgroep Jongeren
 ir. W.L. van Norden, LTZE 2 OC

Regiobesturen:

Noord:
 ing. F.J.J. Schoonhoff, LTZE 1
 mw. J.S.I. Bisdonk, LTZE 1
 H.T. van Wilgenburg,
 LTZVK 2 OC b.d.

mw. A.L.P. Vrijburg, LTZSD 1 b.d.
 A. van Gils, MAJMARN b.d.
 ir. W.L. van Norden, LTZE 2 OC

Midden:

K.F.J. Henkelman, KLTZ
 P.J.G. van Sprang, KTZA b.d.
 W.W. Schalkoort, KLTZE
 N. van de Pol, LTZA 2 OC

Zuid:

J.T. van Elsen, LTZ 1
 H. Willems, KLTZSD b.d.
 P. van der Laan, Maj KL b.d.
 mw. A.S.A. de Vries, LTZA 1

Caribisch Gebied:

H.J. Bosch, LNTKOLMARN
 F.J. Jansen, LTZ 1

Adres secretariaat:

Wassenaarseweg 2
 2596 CH Den Haag
 T : 070-3839504
 F : 070-3835911
 E : info@kvmo.nl
 W : www.kvmo.nl

De KVMO heeft een samenwerkingsverband met Onderlinge Bijstand (www.onderlingebijstand.nl). Voor nadere informatie of het verkrijgen van aanvraagformulieren kunt u contact opnemen met het secretariaat KVMO.

Symposium Piraterij

KVMO

Piraterij is aan de orde van de dag in de Golf van Aden en voor de kust van Somalië. Onlangs nog moest in die regio Hr.Ms. De Zeven Provinciën in actie komen tegen internationaal operende piraten.

Welke rol kan de Koninklijke Marine spelen bij de bestrijding van internationale piraterij?
Wat zijn de juridische kaders waarbinnen de KM kan en mag opereren?

Op 14 mei a.s. laten KM en koopvaardij hun licht schijnen over deze en andere zeer actuele vragen.

Zie voor sprekers, programma en aanvangstijden www.kvmo.nl

www.kvmo.nl

Herhaalde oproep

Actualiseer uw adresgegevens!

Ga naar www.kvmo.nl of vul het formulier in bij het vorige Marineblad

LET OP!

VUL UW
ADRESGEGEVENS
IN OP
WWW.KVMO.NL